

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

**ZEKÂİ DEDE'NİN DÎNÎ MÛSİKÎ ESERLERİNDEN
SEÇME 10 ESERİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Aytaç Erçalık

Ankara - 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

Aytaç Erçalık

**ZEKÂİ DEDE'NİN DÎNÎ MÛSİKÎ ESERLERİNDEN
SEÇME ON ESERİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bayram Akdoğan

Ankara - 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

ZEKÂİ DEDE'NİN DÎNÎ MÛSİKÎ ESERLERİNDEN
SEÇME ON ESERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Aytaç Erçalık

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Bayram Akdoğan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

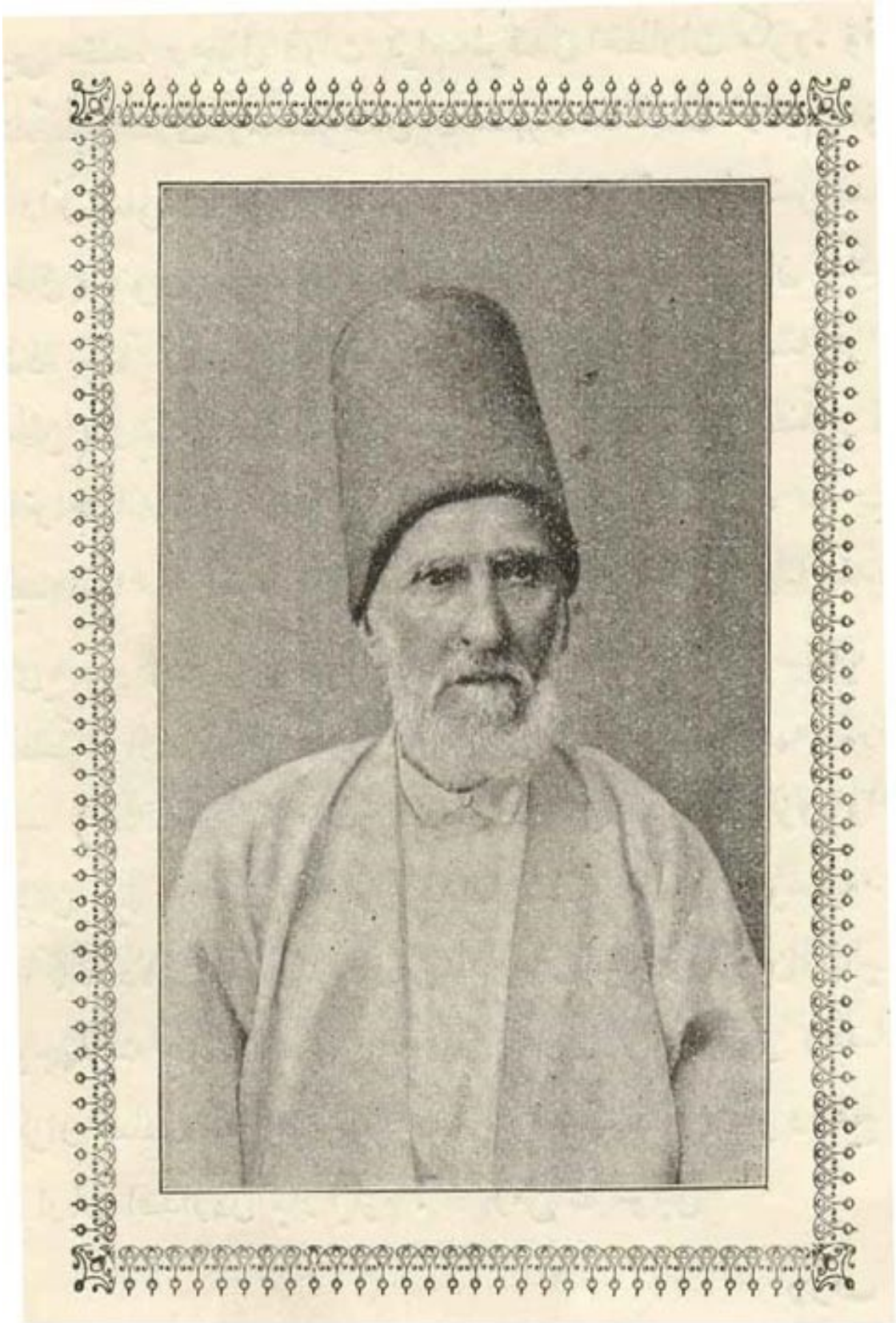
Tez Sınavı Tarihi.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....
İmzâsı
.....

Vefâtından bir yıl önce alınan bir fotoğraf

D. 1825 - Ö. 1897

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
GİRİŞ.....	1
I - TEZİN KONUSU.....	1
A - BÜYÜK BESTEKÂRLARIN ESERLERİNİN İNCELENMESİ VE BUNLARIN FAYDALARI.....	1
B - XIX. YÜZYIL TÜRK MÛSİKÎSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	1
C - ZEKÂÎ DEDE ESERLERİNİN TÜRK DİN MÛSİKÎSİNDEKİ YERİ.....	2
II - TEZİN AMACI.....	2
III - TEZİN ÖNEMİ.....	3
IV - METOT VE KAPSAMI.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
ZEKÂÎ DEDE'NİN HAYÂTI	
A - Doğumu ve Âilesi.....	5
B - Eğitimi ve Mûsikî Hayâtı.....	5
C - Sanatçı olarak Zekâî Dede.....	6
D - Vefâtı ve Mûsikî Mîrâsı.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	
ZEKÂÎ DEDE'NİN DÎNÎ MÛSİKÎ ESERLERİNİN SEÇME ON ESERİN İNCELENMESİ	
1 - İn şî'te min ba'di'd-dalâleti tehtedî.....	11

2 - Yâ Habîballah meded eyle.....	14
3 - Meded Allah sana sundum elimi.....	20
4 - Şâh-ı iklimi risâlet hem muazzam pâdişâh.....	25
5 - Ey Hüdâ'nın sevgili mahbûbu.....	31
6 - Şûride-vü şeydâ kılan.....	36
7 - Rabbünallahü'l-lezî.....	42
8 - Yâ İlâhî başlıyalım ism-i bismillâh ile.....	46
9 - Bu benim maksûdum âlemde değildir.....	51
10 - İlâhe'l-âlemînsin.....	57
SONUÇ	62
EKLER	64
A - Yılmaz Öztuna'nın Dînî Eserler Listesi.....	64
B - Sâdetin Nüzhet Ergun'un Dînî Eserler Listesi.....	69
KAYNAKLAR	75
TEZ ÖZETİ	77
THESIS SUMMARY	78

KISALTMALAR

d :	dođum
ö :	ölüm
bkz :	bakınız
vs :	ve saire
vb :	ve benzeri
ibid :	aynı yerde, aynı eserde
haz :	hazırlayan
yaz :	yazar
a.g.e. :	adı geçen eserde
c :	cilt

ÖNSÖZ

Tıpkı Batı'da olduğu gibi Türk müziği de dînî menşeli câmiden çıkmıştır. Mûsikîmizin güzîde isimlerinden ve dînî ile lâ-dînî mûsikî alanında eser vermiş birini tanıtmak istiyoruz. Türk Mûsikisi'ne büyük katkıları olan bu zâtın ismi Mehmet Zekâi'dir. O bir hâfızdı, mevlevî idi, ilâhîler bestelediği gibi şarkılar da bestelemiş ve Türk Mûsikîsi'nin hemen hemen her formunda eser vermiştir.

Bize bu çalışmamızda emeği geçen hocalarımıza ve ailemize içten teşekkür etmek istiyoruz. Prof. Dr. Bayram Akdoğan hocam müzikle ilgili kavramları, teori ile pratiği öğretendir. Saygıdeğer Doç. Dr. Rûhî Kalender hocam ile bir çok eser geçtik, usûlleri ve mûsikînin bir gönül ile ahlâk işi olduğunu öğrendik. Yıllar boyu üzerimde emeği olan hocalarım bir yana maddî ve mânevî yardımları dolayısıyla annem Berrin ile babam Ayhan Erçalık'a teşekkür ediyorum.

Aytaç ERÇALIK

Meranierring, BAYREUTH

20 Mayıs 2018

GİRİŞ

I - TEZİN KONUSU

Tezin konusu 1825 - 1897 yılları arasında yaşamış olan büyük bestekâr ve mûsikî üstâdı olan Zekâi Dede'nin hayâtı ve dînî mûsikîye âit on eseridir.

A - BÜYÜK BESTEKÂRLARIN ESERLERİNİN İNCELENMESİ VE BUNLARIN FAYDALARI

Bestekârlık, "mûsikî eseri bestelemek ilmi, kompozisyon", bestekâr ise "mûsikî eserlerini bestelleyen ve bu san'atta başarı gösteren musikişinas"¹ diye tanımlanmıştır. İlk tanımda bestekârlık faaliyetinin mûsikî ilmini gerektirdiğini açıkça belirtir. Başarılı bestekârların besteleri bu ilmin vücûd bulmuş hâlidir. Büyük isimlerin eserlerini incelendiğimizde usûl, makâmın işlenişi, güftenin makâm ve usûl uyumu ile ilgi bilgiler elde ederiz. Bir çok bestekâr Türk Mûsikîsi Târîhi boyunca yetişmiştir fakat "üstâz-ı elhân" veya "hoca" ünvanını alan pek azdır. İşte Zekâi Dede Türk Mûsikîsi'nin böyle önemli bestekârlarından, meşhûr hocalarındandır. Mûsikîmizin Klâsik Dönem diye ifade edilen son temsilcilerinden ve klâsik eserlerin bir sonraki nesle aktarımdaki önemli me'hazıdır (kaynağıdır). Yirminci yüzyılın güzîde nazariyatçılarını yetiştirmiş ve böylece kendisine örnek olan hocası Hammâmîzâde İsmâil Dedeefendi'nin yolunda devâm etmiştir.

B - XIX. YÜZYIL TÜRK MÛSİKÎSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu asrın ilk yarısında Türk mûsikîsi tabîi seyrini takip eder ve en yüksek derecesini bulur. Sultan III. Selim'in mûsikîşinâslara karşı gösterdiği büyük teveccüh ve

1 Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, cilt I, s. 108.

himâyesi, mûsikî san'atın yükselmesinde mühim bir nedendir. Halefinda tahta oturan Sultan II. Mahmud da mûsikîşınaslara karşı mütemâyildir. Özellikle III. Selim döneminde câmi mûsikîsi kemâle ermiştir: cami na'tleri ve câmilerde okunmaya mahsus Ramazan ilâhileri bestelenmiştir. Ayrıca saray muhitinde güzel sesli müezzinlere karşı büyük bir iltifât söz konusudur. Tekke mûsikîsi ise gerilemiştir. XVII ve XVIII asırlarda bestelenen dînî mahsullere rastlanır. Bestelenen eserler pek revaç bulmamış ve az bir zaman sonra unutulmuştur. Mevlevî mûsikîsi tam aksine büyük değişikliklere uğramıştır. Bundan önceki asırlarda Mevlevî âyinlerinin miktarı sınırlıdır. Bu asra kadar âyinlerin toplam sayısı on dördtür. Yalnız bu zaman diliminde otuz iki âyin bestelenmiş ve âyinlerin miktarı kırk altıya yükselmiştir.²

C - ZEKÂÎ DEDE ESERLERİNİN TÜRK DİN MÛSİKÎSİNDEKİ YERİ

Bestekâr hem dînî mûsikî hem de lâ-dînî mûsikî alanında eserler vücûde getirmiş ve bunlarla Türk Mûsikîsi târihine damgasını vurmuştur. Bir çok formda eser meydana getirmiş olsa da özellikle şuşûller bestelemiş ve "şuşûllerin babası"³ unvânını elde etmiştir. Türk Mûsikîsi'ndeki yeri ve önemi yetiştirdiği öğrenciler ve bestelediği eserler dolaydır; dînî alanda takrîben her formda mahsulleri olmuş, büyük formada ise dört Mevlevî Âyini bestelemiştir.

II - TEZİN AMACI

Türk Dîn Mûsikîsi açısından târihî kaynaklar olması hasebiyle bu büyük bestekârın eserlerine nakşettiği sanatı, derin mânâları ve sanatındaki yetenek ve kabiliyetlerini günümüz genç müzisyenlerinin istifâdesine sunarak, mûsikî kültürümüzü

² Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, Vadi Yayınları, 2017, c: II, s. 399 - 406.

³ Bu bilgiyi sayın Doç. Dr. Rûhi Kalender'in ders notlarından tedârik ettik.

genişletmek ve târihî vesika niteliğinde olan bu eserlerin muhafazasını temin etmektir.

III - TEZİN ÖNEMİ

Zekâî Efendi, Hammâmîzâde İsmâîl Dede Efendi'nin son talebelerindedir. Böylesine müstesnâ bir isimden yetişen Zekâî Dede'nin eserleri de müstesnâ olsa gerektir. Tezimizin önemi Zekâî Dede'nin Türk Müziğindeki yeri ile doğrudan ilgilidir.

IV - METOT VE KAPSAMI

Tezimizde tümevarım yöntemini kullandık ve ancak dînî mûsikî alanında verdiği on eserini konu edindik. Vefâtı bir asrı bulan Dede'nin hayâtını sağlam kaynaklardan aktardık ve onu bu kaynaklar yanı sıra eserleri vâsıtasıyla tanıttık. Önümüzdeki bölümlerde şahsın hayâtı ve mûsikî derinliğı ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilecektir; ancak asıl konunun Zekâî Dede'nin On Eseri'nin İncelenmesi olduğı ve hayatı konusunda daha önce çalışmalar yapıldığı için detaylara girmedik. Eserler Cüneyt Kosal'ın nota tercihi ile notaya alındı ve incelendi.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZEKÂÎ DEDE'NİN HAYATI

A - DOĞUMU VE ÂİLESİ

Ailenin tek çocuğu olarak yetişen Mehmet Zekâi 1824 - 1825 yıllarında (H: 1240) İstanbul Eyüp semtindeki Cedîd Ali Paşa mahallesinde dünyâya gelir. Babası mahallenin imâmı ve tanınmış hattât Süleyman Hikmetî Efendi, annesi ise Hacı Hasan Efendi'nin kızı Zînetî hanımdır. Amcası "Pepe hoca" olarak bilinen Hâfız İbrâhim Zühdi Efendi'dir. Dedesi ise Taşköprülü Hoca Ömer Efendi'dir ve aslen Kastamonu'nun Taşköprü kasabasındandır.⁴

B - EĞİTİMİ VE MÛSİKÎ HAYÂTI

Genel eğitim hayâtı babasının hat, amcasının ise Kur'ân hocası olarak görev aldığı Lâ'lizâde Seyyid Abdülkadir Efendi Mektebi'nde başlamıştır. Arapça tahsîlini Balçıklı Ali Hoca Efendi'den görmüştür. Ağustos 1843 yılında on dokuz yaşındaki Mehmet Zekâi Efendi Kur'ân hıfzını tamamlar ve hat alanında babasından icâzet alır. Bu târihten sonra mûsikîye intisâb eder ve Eyyübî Mehmet Bey'den ilk mûsikî derslerini görür ve bir yandan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den sülûs ve nesih yazılarının ta'lîmini alır. Bir yıl mûsikî derslerine devâm eder ve takrîben beş ilâ on fasıllık repertuara sâhip olur. Bu dönemde şarkılar ve ilâhîler de bestelemeye başlar.⁵

Büyük bestekâr ve Türk Mûsikîsi hocalarından Hammâmîzâde İsmâil Dedeefendi, Mehmet Bey'in öğrencileri pek methediliği rivâyetini alır ve Ahırkapı civârındaki konağına meşke dâvet eder. Mûsikîde kıdemli talebelerinden Zekâi ile Hamdi Bey'i takdîm ettikten sonra Dede iki hâfızdan hançereleri ile bir eser icrâ

4 Y. Öztuna, a. g. e., c: II, s. 402.

5 Nûri Özcan, "Zekâi Dede", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DIA)*, 2013, cilt XLIV

etmelerini ricâ eder. Özellikle Zekâî'nin mûsikîye olan istidâtını gören Dedeefendi devâmlı olarak meşke katılmasını, ayrıca haftada bir gün kendisinden özel ders almasını teklîf eder. Bu imkânı istifâde etmesini bilen genç mûsikîşinas takrîben seksen sekiz gün meşk etmiştir. Zekâî Efendi'nin Mısır'a gitmesinden bir buçuk yıl sonra büyük Dede Hakk'ın rahmetine kavuşur ve böylece son öğrencilerinden olur.⁶

Mûsikî hayatındaki büyük dönüm noktalarından biri bir mevlîd merâsiminde Mustafa Fâzıl Paşa ile tanışması ve onun himâyesi altında çalışmasıdır. 7 Haziran 1845'te Paşa ile birlikte Mısır'a gider ve yaklaşık on iki yıl Kâhire'de kalır. Paşa'nın yanında mûsikî muallimi olarak görevlenen Zekâî Efendi yerli mûsikîyi Şeyh Muahmmmed Şehâbeddîn'den meşk eder ve kendi beste üslûbunu geliştirir. Fâzıl Paşa'nın vefâtı (M: 1875) üzere İstanbul'a döner. Orada merhûm babasının imâmlık görevini îfâ eder ve Dârü'ş-şafaka Mektebi'nde mûsikî muallimliği yapar.⁷

İsmâil Dedeefendi'nin yolundan giderek 1868 yılında (yani kırk üç yaşında) Yenikapı Dergâhı Şeyhi Osman Salâhaddîn Dede'ye kapılanarak Mevlevî olan Zekâî Efendi, 1884 yılında Bahâriye (Eyyüp) Mevlevîhânesi kudümzenbaşı Ârif Dede'nin vefâtı üzere onun yerini alır ve çile doldurmadan Dede olur. Bundan dolayı altmış yaşına kadar Zekâî Efendi, ömrünün son on iki yılında ise Zekâî Dede olarak bilinir. Son günlerine kadar hem Dârü'ş-şafaka'daki hem de dergâhtaki görevini edâ etmekten çekinmezdi.⁸

C - SANATÇI OLARAK ZEKÂÎ DEDE

6 Râuf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân*, 2000, s. 12 - 17.

7 Y. Öztuna, a. g. e., c: II, s. 403.

8 Y. Öztuna, a. g. e., c: II, s. 403.

Zekâi Dede genç yaşta sanat hayâtına atılmıştır. O bir müzisyendir, iyi bir hânende, iyi bir bestekâr, iyi bir hattattır. İcrâ ettiği sâzlar ney ile kudümdür. Hâfızasında seksen fasıllık, yani iki bin civârı beste vardır. Zekâi Dede'yi bestekâr, neyzen, kudümzen, hânende ve hattât olarak tanıtmak mümkündür.⁹

Hat alanında ilk hocası babası Hikmetî Efendi'den hüsn-i hat dersleri almış ve on dokuz yaşında icâzet almıştır. Yazdığı levhâların altına o dönemin tanınmış hattâtlarının imzası ve takdirleri vardır: Mustafa Râkım, el-Hac Mustafa İzzet Hatîb-i Câmi-i Hazret-i Halid, es-Seyyid Mehmet Râşid min telâmiz-i el-Hac Mehmet Eminü'l-Vasfî, el-Meşhur be-Kebecizâde, Mustafa Hilmiyü'l-Nakşibendi, es-Seyyid Mehmet Eminü'z-Zihni.¹⁰ 1844'te Mustafa İzzet Efendi'ye devâm eder ve sülûs ile nesih yazılarının dakaikini meşkeder.¹¹

Mûsikî alanındaki ta'limi takrîbi on sekiz yaşında Eyüp'te oturan Mehmet Bey ile başlar. Ona bir yıl devâm ettikten sonra İsmâil Dedeefendi ile tanışma ve ondan meşketme fırsatı eline geçer. Ondan meşkettiği ilk eserler Zahârya'nın Segâh bestesi "Çeşm-i meygûnun ki bezm-i meyde cânân döndürür", Dedeefendi'nin Hicâz bestesi "Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni" ile Nühüft şarkısı "Bend oldu dil bir şûh-i cihâna" olduğu rivâyet edilir.¹²

Ârif Dede'nin vefâtı üzerine de kudümzenbaşılık görevini üstlenmiştir. Bilindiği üzere Mevlevî Âyinleri Türk Müziği'nin zirve formlarıdır. Bu da onun iyi bir ritmik

9 N. Özcan, "Zekâi Dede", *DIA*, 2013, c: XLIV, s. 195.

10 R. Yektâ, a. g. e., cüz I, s. 13.

11 R. Yektâ, a. g. e., cüz I, s. 15.

12 Y. Öztuna, a. g. e., c: II, s. 402.

duyguya sâhip olduğunu gösteriyor. Kaynaklarda iyi bir hânende olduğu söylene de öğrencisi Dr. Suphi Ezgi şöyle der: "Yetmiş iki yaşında mülâkî olduğum Zekâi Efendi'nin sesi güzel değil idi; ve lâkin dişlerinin yokluğuna rağmen okuyuşu gayet metin idi; sesleri ve çarpmaları tam sıhhatle ve çok aşikâr bir surette terennüm ederdi: (...)"¹³ Herhâlde yaşı kemâle erdiği içindir ki gençlik sesinin güzelliği yoktur, yoksa neden İsmâi Dedeefendi gibi büyük bir mûsikîşinâs icrâsını alkışlasın.¹⁴

D - MÛSİKÎ MÎRASI VE ÖĞRENCİLERİ

500'e yakın besteleri olduğu söylene de bize ulaşan toplam eserler sayısı 260'tır; bunların 129 tanesi dînî içerikli (5 âyin, 1 mersiye, 2 tesbîh, 1 tevşîh, 4 durak, 38 şuşûl, 78 ilâhî), 131'i ise lâ-dînî alanındandır. (1 Kâr-ı Nâtık, 2 Kâr, 40 Beste, 8 Nakış Beste, 23 Ağır Semâî, 22 Yürük Semâî, 27 Şarkı ve 8 Marş)¹⁵ Lâ-dînî eserleri oğlu Ahmet Irsoy ile talebesi Dr. Suphi Ezgi tarafından 3 cilt hâlinde cem edilmiştir.

Hoca'nın mûsikî mîrâsından sayabileceğimiz bir de meşhûr öğrencileridir, bunlar: Ahmet Avni Konuk, Zekâizâde Ahmet Irsoy, Ahmet Râsim, Beylikçizâde Ali Aşkî Bey, Ârif Atâ Bey, Giriftzen Âsım Bey, Hayreddin Bilgen, Hüseyin Fahreddin Tanık, Hüseyin Fahreddin Dede (Bahâriye şeyhi), Rızâ Efendi (Rizâî şeyhi), M. Suphi Ezgi, Mehmet Münir Kökten (torunu), Eğrikapılı Mehmet Efendi, Muallim Kâzım Uz, Leon Hancıyan, Osman Şükrü Şenozan, Rauf Yektâ Bey, Şevki Bey, Ziya Santur.¹⁶ Öğrencileri arasında Ahmed Irsoy ve Râuf Yetâ ayrı bir öneme sahiptirler, zîrâ onların aracılığıyla Dârü'l-elhân külliyyâtı oluşturulur. Bugünkü klasik repertuarın asıl kaynağı

13 Suphi Ezgi, *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*, İstanbul 1985, cilt II, s. 184.

14 R. Yektâ, a. g. e., cüz I, s. 16.

15 Y. Öztuna, a. g. e., c: II, s. 404.

16 N. Özcan, "Zekâi Dede", *DİA*, 2013, c: XLIV, s. 195.

inceleme konumuz olan Zekâi Dede'dir. Bu büyük sanatkâr 1897 yılında 73 yaşını doldurarak İstanbul'da vefât eder. Mezâr taşının üzerinde "Bahâriyye Mevlevî-hânesi kudümzen-başısı mahzen-i esrârı mûsikî üstâd-ı şehîr Hâfız Mehmed Zekâiyyü'l-Mevlevî Dede-Efendî'nin rûhu için el-Fâtihâ" yazar.

İKİNCİ BÖLÜM

**ZEKÂÎ DEDE'NİN DÎNÎ MÛSİKÎ ESERLERİNDEN SEÇME ON
ESERİN İNCELENMESİ**

BASİT SÛZNÂK ŞUĞÛL

În şî'te min ba'di'd-dalâleti tehtedî

USÛL: Düyek

BESTE: Zekâi Dede
GÛFTE: Bilinmiyor

În şî te min ba' di'd da lâ le ti

teh te dî Sal li a lel hâ dî'l be şî ri

Mu ham me dî Yâ fey ze men sal li a ley hi

fe in ne hû yeh ve'l e mâ nî

bi'n ne î mis ser me dî

âh âh âh
âh âh âh yâ

SON

es ser me dî
Mu ham me dî

În şî'te men ba'di'd-dalâleti tehtedî
Salli ale'l-hâdî'l-beşîri Muhammedî
Yâ feyze men salli aleyhi fe-inne hû
Yehve'l-emâni bi'n-neîmi's-sermedî
Âh, âh, âh es-sermedî
Âh, âh, âh Muhammedî

Makâmı

Basit Sûznâk makâmında yazılmıştır. "Makâmın dizisi mülâyimdir. Pestten tize doğru nağmelerin adları Rast, Dügâh, Segâh, Çarigâh, Nevâ Hisar, Eviç, Gerdâniye'dir... Sûzinâk dizisi pest tarafta bir rast beşlisine tiz tarafta bir hicaz dörtlüsünün ilâvesinden doğmuştur. Makam sâit ve nazil olarak karışık surette kullanılmıştır. Güçlü ses beşinci (neva-re)dir."¹⁷

Usûlü

Düyek usûlünün birinci mertebesinde bestelenmiştir. "Düyek usûlü sekiz zamanlı beş vurguludur. Türk Mûsikîsi'nin her formunda kullanılmıştır. Birinci mertebesi 8/8, ikinci mertebesi 8/4, üçüncü mertebesi 8/2 rakamları ile gösterilir. İkinci ve üçüncü mertebelerine ağır düyek de denir... Bu usûl iki sofyan usûlünden meydana gelmiştir."¹⁸

Formu

Güftenin sâhibi hakkında bilgi edinemediğimiz on altı ölçülük eser şugûl formunda ele alınmıştır: "Şugûl, Arapça'da "meşgûliyet, iş, hizmet" gibi anlamara gelmektedir. Terim olarak ise: Türkler tarafından bestelenmiş, sözleri Arapça olan ilâhîlere verilen addır. Türkler XV. yüzyıldan sonra Arapça güfte bestelemeyi bırakmışlarsa da, Türk bestekârlarından bazıları Arapça güfteleri ilâhî olarak son zamanlara kadar bestelemeye devam etmişlerdir".¹⁹

Seyri

Eser birinci ilâ üçüncü ölçüye kadar Zirgüleli Sûznâk makâmındaki dizileri gösteriyor; bu ikinci ölçüdeki nîm Zirgüle perdesinden anlaşılır. Nevâ perdesi ekseninde seyre başlayan şugûl Rast perdesindeki Hicâz ile Nevâ'daki Hicâz dörtlüsü dizilerinde karışık sûrette gezinir. Üçüncü ölçüyü Nevâ sesinde bitirir. Dördüncü ölçüde nazârî olarak bir Hüzâm beşlisi gösterse de aslında makâmın kendi seslerinde seyredir. Dördüncü ve beşinci ölçülerde Basit Sûznâk makâmın pest tarafındaki seslerde dolaşır. Beşinci ölçüde Rast'ta kalır ve altıncı ölçüde oktav sesi olan Gerdâniye perdesini eserin

17 S. Ezgi, a. g. e., c: I, s. 121.

18 Mehmet Hurşit Ungay, *Türk Mûsikîsi'nde Usûller ve Kudüm*, Üsküdar 1981, s. 39.

19 Bayram Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Ankara 2010, s. 264.

meyân sesi olarak kullanır. Bir ölçülük gibi kısa bir müddetle tiz durakta dolaştıktan sonra yedinci ölçüde Çargâh'ta Nikrîz çeşnisi gösterir. Makâmın seslerinde karışık gezindikten sonra dokuzuncu ölçüyü Nevâ perdesi ile sonlandırır. Onuncu ilâ on altıncı ölçüler melodi yenilikleri getirmediği için seyri açıklamaya gerek duymuyoruz. Eser on altıncı ölçüde Rast perdesinde Sûz'nâk sesleri ile karâr kılar.

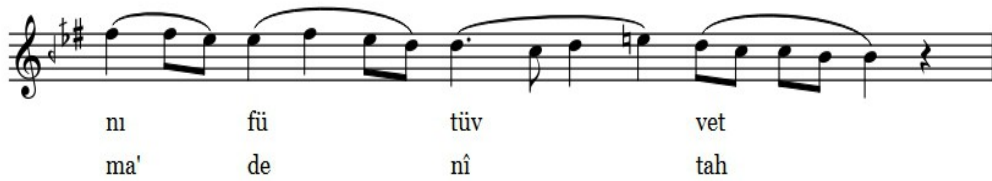
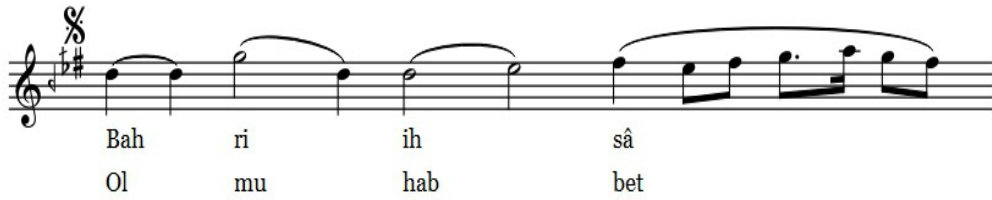

BASİT SÛZNÂK TEVŞÎH

Yâ Habîballah meded eyle

USÛL: Evsat

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Hakkî

de di mah bûb

et di zâ tın

zâ tu mi e fen dim

Yâ Habîballah meded eyle mürüvvet kâsın
 Bahr-i ihsân-ı fütüvetsin atâ ummâsın
 Ol muhabbet ma'denî tahtı mürüvvet hânısın
 Hak habîbim dedi mahbûb
 Etti zâtn, zâtnı efendim

Makâmı

Bundan önceki eser gibi Basit Sûz'nâk makâmında kaleme alınmıştır.²⁰

Usûlü

Eser büyük usûllerden olan Evsat usûlünün ikinci mertebesinde yazılmıştır.²¹

"Evsat usûlü yirmi altı zamanlıdır. Kelime anlamı orta demektir. Dini mûsikîmizin ilâhî türlerinde pek çok kullanılmıştır. Dini olmayan mûsikîmizde ise bu usûlle besteler yapılmıştır."²²

Formu

Güftenin sâhibi Hakkî olan bu eser altı ölçülük ve tevşîh formunda bestelenmiştir. "Mevlid bahirleri arasında okunan ilâhîlere "tevşîh ilâhîleri" denir. "Tevşîh" sözü "süslemek" anlamındadır."²³

Seyri

Eser makâmın orta seslerinden seyre başlıyor. Nevâ sesi ile başlayan tevşîh birinci ölçünün 13/4'lük bölümünde Nevâ'da bulunan Hicâz ile Rast'taki Rast dizilerinde dolaşır ve Rast'ta kalır. Bu ölçünün ikinci kısmında ise (yani 14-26/4'lük bölümünde) Hisâr perdesi yerine Hüseyinî perdesi ile Rast'lı tederîci bir iniş gösterip Rast perdesi ile ölçü tamamlanır. İkinci ölçüde Rast sesinden seyre devam eder ve makâmın tüm derecelerinde dolaşıp en az 1/4'lük birim zamânı ile Muhayyer sesine kadar yükselir. Ölçüyü Nevâ sesinde bırakıp sonlandırdıktan sonra iki ölçü uzunluğunda nakarat

²⁰ Makâmın açıklaması için bkz. s. 12.

²¹ İsmâil Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984, 657.

²² M. H. Ungay, a. g. e., s. 168.

²³ Mehmet Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983, s. 167.

bölümüne geçer. Bu bölümün birinci kısmında makâmın orta sesleri ile tîz sesleri arasında dolaşır. Üçüncü ölçünün ikinci kısmında yine Hüseyinî perdesini kullanır ve Segâh perdesinde bitirir. Dördüncü ölçünün birinci kısmında hemen Hisâr sesi gösterilir ve makâmın asıl seslerine geri dönüldüğüne dâir işâret edilmiş olur. Burada Hisâr ile Rast perdeleri aralarında karışık gezinilir ve bölüm Rast'lı kalır. İkinci kısımda ise Rast'ta Rast dizisi ile Hüseyinî perdesi ile Nevâ'da Rast dizileri kullanılıp ölçü Rast sesi ile tamamlanır. Ardından meyân kısmına geçilir: burada "Hak habîbim" sözlerinin nağmeleri Nevâ'da Rast nağmeleridir ve makâmın güçlüsü konumunda olan Gerdâniye yerine Muhayyer sesi kullanılmıştır. "Dedi mahbûb" sözlerinde ise Tîz Çargâh'a kadar çıkılır ve Gerdâniye'de simetrik Rast genişlemesi kullanılır. "-bûb, etti zâtın zâtını efendim" hece ve kelimelerinde ise kanaâtimizce Nevâ'da Araban dizisi gösterilmiştir. Bunun için Nevâ'da Hicâz ile Gerdâniye'de Bûselik dizileri kullanılmıştır (bkz. son iki ölçüdeki Gerdâniye vurgusu ile Sünbûle perdesi). Ölçü Basit Sûznâk makâmın tîz durağı Gerdâniye perdesi ile tamamlanır ve senyöye dönülür. Eser Rast'lı sonlandığı için ve bununla birlikte bir çok yerde Rast'lı geçkiler yaptığından dolayı Basit Sûznâk değil de Rast makâmında olması muhtemeldir.

Prozodi

Hece Prozodisi

Açık hecelerdeki hatâlar:

1. ölçüde: "ha" ve "me" heceleri
2. ölçüde: "le", "mü" ve "nı" heceleri
3. ölçünün birinci heceleri: "ri", "nı", "fü", "ma" ve "de" heceleri
4. ölçünün birinci heceleri: "a", "nı" "tı", "mü", "nı" heceleri

5. ölçüde: "ha", "de" ve "di" heceleri
6. ölçüde: "di", "tı", "nı" ve "fen" heceleri

Bu heceler fazlasıyla uzatılmıştır, ayrıca altıncı ölçünün "fen" hecesi kapalı hece olması hasebiyle ve sadece 1/4'lük birim zamânı alması yanlıştır; bu eserde uzun hece birim zamânı en az 2/4'lük olması gerekirdi. Nakarat bölümünün "sin" ile "tı" hecelerinden biri kapalı diğeri ise açıktır; doğal olarak hecelerin nağme taksimâtında prozodi hatâsı olmuştur.

Vurgu ile Mânâ Prozodisi

Bold yazılan heceler kelimelerdeki vurguyu göstermektedir. Bu hecelerin eserde kuvvetli darplara tekâbül etmeleri durumunda vurgu prozodisi açıdan doğru bir kullanımdır:

Yâ Habîballah meded eyle mürüvvet kânısın

Bahr-i ihsân-ı fütüv**vetsin** atâ ummânısın

Ol muhabbet ma'denî tahtı mürüvvet hânısın

Hak habî**bim** dedi mahbûb

Etti zâtın, zâtını efendim

Evsat usûlü darplarının kavîlik durumu: birinci darbı kuvvetli, ikinci darbı zayıf, üçüncü darbı yarı kuvvetli, dördüncü darbı kuvvetli, beşinci darbı kuvvetli, altıncı darbı yarı kuvvetli, yedinci darbı kuvvetli, sekizinci darbı yarı kuvvetli, dokuzuncu darbı kuvvetli, onuncu darbı yarı kuvvetli, on birinci darbı kuvvetli, on ikinci darbı kuvvetli, on üçüncü darbı kuvvetlidir.²⁴ Buna göre: "Habîballah" kelimesinin "ha" ile bahr-i

²⁴ İ. H. Özkan, a. g. e., s. 657.

kelimenin "-i" hecesi, yarı kuvvetli zamâna tekâbül eder; bu ise vurgu prozodisi açısından yanlıştır.

"Çağrılarda, seslenmelerde şahıs adlarında vurgu ilk hecededir."²⁵ "Yâ Habîballah" derken "ha" hecesi kuvvetli darba tekâbül etmese de Evç perdesi ile mânâ prozodisi açısından Peygamber'e nidâyı duyurmaktadır. Allah'ın sevgilisinden yardım dilerken nâçiz kulların hâlini anlatırcasına Rast perdesine kadar düşer. Hz. Peygamber'i "mürüvvet kânı" diye överken de kademe kademe çıkar. "bir şeyin menbaı, kaynağı, mâden ocağı, mâden kuyusu"²⁶ anlamına gelen "kânısın" kelimenin "nı" hecesi ise hem kuvvetli darba hem de Muhayyer perdesine düşmesi, vurgu ve mânâ prozodisi açısından güzel bir örnektir. "bahr-i" kelimesinde Nevâ'dan Gerdâniye'ye yükselmesi engin bir deniz mûsikî ile canlandırılır. Beşinci ölçüdeki "dedi" kelimesi tîz Çargâh'a tekâbül eder, denilen şeyin önemli olduğunu veyâ diyen kişinin önemini vurgular.

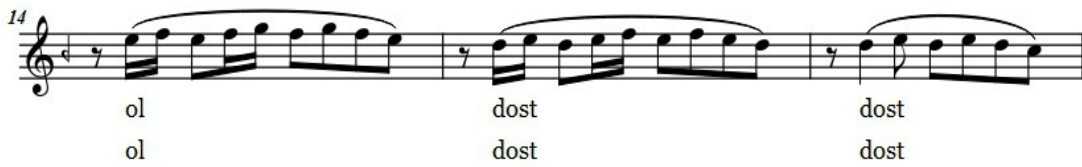
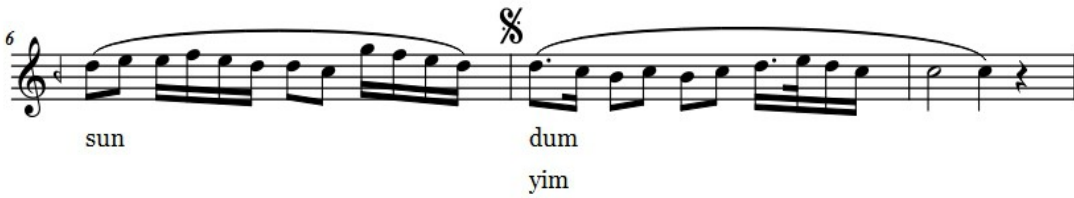
25 Halit Dursunoğlu, *Türkiye Türkçesinde Vurgu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt VII, Sayı I (2006), s. 272.

26 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s. 486.

BAYÂTÎ İLÂHÎ

Meded Allah sana sundum elimi

USÛL: Sofyân

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Ümmî Sinan

20
fen dim a
fen dim a

22
yır ma
yır ma SON

25
Gay rı ki me

28
ar ze de %

Meded Allah sana sundum elimi
Bizi ol dost Muhammed'den efendim ayırma
Gayrı kime arzedeğim hâlimi
Bizi ol dost Muhammed'den efendim ayırma

Makâmı

Bu eser Bayâtî makâmında bestelenmiştir. "Târihte Bayat Oğuz boyunun isminden alınmış olan bu makâm için Bayâtî makâmı demek daha doğru olur. Her bakımdan Uşşak makâmına benzeyen Bayâtî makâmı, Uşşak makâmında bâzı geçki ve özellikleri dolayısıyla ayrılarak kişiliğini belli eder... Durağı: Dügâh perdesidir; Seyri: Çıkıcı-inicidir ki, Uşşak makâmında ilk bakışta bu özelliği ile ayrılır; Dizisi: Yerinde Uşşak dörtlüsüne Nevâ'da Bûselik beşlisinin eklenmesinden meydana gelmiştir."²⁷

Usûlü

İlâhî sofyân usûlünün ikinci mertebesinde tertîp edilmiştir. "Sofyân usûlü dört zamanlı üç vurgulu birleşik bir usûldür. Batı mûsikîsinden esinlenerek portede (C) harfi ile de gösterilir. Dînî mûsikîmizin câmi ve tekke ilâhîlerinde medhal (giriş)lerin bestelenmesinde, oyun havalarında ve şarkı türlerinde çok kullanılan usûllerimizden biridir."²⁸

Formu

Güftenin sâhibi Ümmî Sinân olan bu eser otuz ölçülük ilâhî formundadır: "Allah ve Peygamber, ayrıca din adamlarının meziyetleri hakkında yazılmış ve her makamdan çeşitli usûllerle kendine mahsus bir tavırla bestelenmiş Türkçe manzum eserlerdir. İlâhîler bir veya bir kaç kişi tarafından câmilerde, tekkelerde vb. ibâdet meclislerinde mevlid sırasında ve terâvih namazı aralarında okunur".²⁹

Seyri

27 İ. H. Özkan, a. g. e., s. 126.

28 M. H. Ungay, a. g. e., s. 18.

29 M. E. Karadeniz, a. g. e., s. 166.

Eser Dügâh perdesinden seyre başlayıp bir ilâ yedinci ölçüye kadar Gerdâniye ile Rast perdeleri arasında karışık sûrette Dügâh'ta Uşşâk ile Nevâ'da Bûselik dizilerinde dolaşır. Sekizinci ölçüde ise Çargâh'ta Çargâh çeşnisi yapıp o perdeyi güçlendirir. Dokuzuncu ölçüde Nevâ'da Bûselik seslerinde dolaşır onuncu ölçüde hem Çargâh sesinde kalır hem de Eviç perdesi gösterir. Bu da on birinci ve on ikinci ölçülerde Çargâh'ta Nikrîz çeşnisi göstermesine kolaylık sağlar. On üçüncü ölçüde Acem sesi kuvvetlendirilir ve Acem makâmı gibi bir seyir gösterir. Bilindiği üzere Acem sesi Bayâtî makâmın önemli seslerinden biridir. Fakat bu perdede pek ısrâr etmeden on dördüncü ilâ yirminci ölçülerde Bayâtî makâmın Dügâh'ta Uşşâk ile Nevâ'da Bûselik dizilerinde olduğu gibi, doğal seslerinde seyrederek. Yirmi birinci ilâ yirmi dördüncü ölçülerde Çargâh'ta Nikrîz'li kalışlarla Bayâtî makâmın Uşşâk makâmından ayıran unsur olarak ön plâna çıkmıştır. Yirmi beş ilâ yirmi dokuzuncu ölçüler ilâhînin meyân kısmı olarak değerlendirilebilir. Bu ölçülerde küçük mücennep bemollü "si" yani Sünbûle perdesi kullanılması dikkat çeker. Eser Muhayyer'de Kürdî dizisi ile genişleyip ayrıca yirmi dokuzuncu ölçüde de görüldüğü üzere Nevâ perdesi üzerinde bir Hicâz çeşnisi göstermekle, Nevâ perdesinde bir Araban dizisi meydana gelmiştir. Yirmi dokuzuncu ölçüyü Nevâ'da bırakıp senyöye döner. Bu eserde dikkat çeken bir başka konu da Zekâî Hoca'nın on altılık nota değerlerine fazlaca yer vermiş, böylece eseri kıvrak hâle getirmiş ve monotonluktan kurtarmış olmasıdır. Eser yirmi dördüncü ölçüde Dügâh'ta Karcığâr'lı karâr kılar.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Açık heceleri 7/4'lük, (bkz. yirmi üç ile yirmi dördüncü ölçülerdeki "ma" hecesi),

5/4'lük (bkz. dokuz ve onuncu ölçülerdeki "e" hecesi), 4/4'lük (bkz. üçüncü ölçüdeki "lah" hecesi), 2/4'lük (bkz. birinci ölçüdeki "me" hecesi), 1/4'lük (bkz. beşinci ölçüdeki "na" hecesi), 1/8'lik (bkz. on dokuzuncu ölçüdeki "e" hecesi) olarak kullandığını ilâhîde görebiliyoruz. Açık hecelerin standart bir kısa hece birim değerine oturtulmaması hece prozodisi açısından hatâ olarak değerlendirilir.

Vurgu Prozodisi

Meded Allah sana sundum elimi

Bizi ol **dost** Muhammed'**den** efendim ayırma

Gayrı kime arzedeyim hâlimi

Bizi ol **dost** Muhammed'**den** efendim ayırma

Sofyân usûlün birinci darbı kuvvetli, ikinci darbı yarı kuvvetli, üçüncü darbı ise zayıftır.³⁰ Eseri darpların kavîlik durumuna göre böldüğümüzde vurgulu olması gereken hecelerin yarı kuvvetli veyâ zayıf darba tekâbül ettiğini görüyoruz: birinci ölçüde "ded", beşinci ölçüde "na", on üçüncü ölçüde "zi", yirmi ikinci ölçüde "yır" heceleri. Bundan önceki eserde olduğu gibi vurgu açısından belirtilmiyen hece-nağme uyumu açısından gösterilir: birinci ölçüdeki "me-ded" kelimenin vurgulu olması gereken "-ded" hecesinde Gerdâniye sesine çıkılır ve ordaki yardım talebini gösterir. On birinci ölçüdeki "e-li-mi" kelimenin "mi" hecesinde ise Çargâh'ta bir Nîkrîz gösterir ve Allah'a sunulan elin muhtâç bir el olduğunu betimler. Aynı duygularla yirmi ikinci ölçüde "a-yır-ma" kelimenin "yır" hecesindeki yalvarış hissedilir, zîrâ "ol dost Muhammed'den" ayrılmak, Allah'tan ayrılmayı ifâde eder.

³⁰ İ. H. Özkan, a. g. e., s. 573.

HİCÂZ İLÂHÎ

Şâh-ı iklîm-i risâlet hem muazzam pâdişâh

USÛL: Evsat

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Ulvi

Şâ hı ik li

mi ri sâ let hem mu az zam

pâ di şâh

nâ ze nî ni
nû ri hak tır

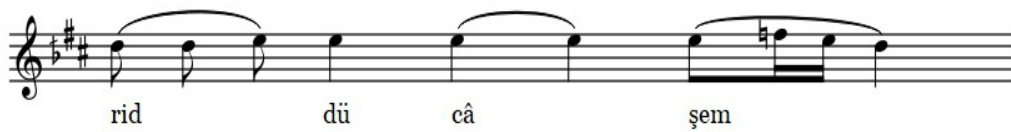
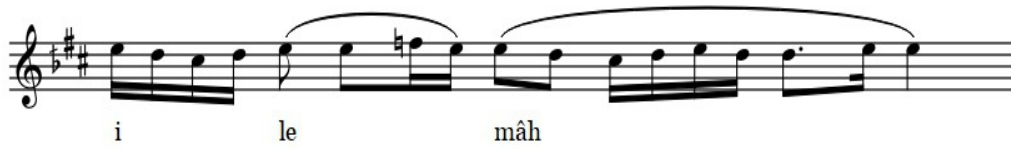
Rab bi iz zet
Mus ta fâ mah

ben de i hâ
bû bi der gâ

SON

sı i lâh
hı Hü dâ

hâ ki pâ 1 yi

Şâh-ı iklim-i risâlet hem muazzam pâdişâh
Nâzenin-i Rabb-i izzet bende-i hâss-ı ilâh
Hâkipâyî olmayan bulmaz Cenâb-ı Hakk'a râh
Ânın için halk olupdur nüh felek, şems ile mâh

Sellimû sallû alâ bedri'd-dücâ, şemsi'd-duhâ
Nûr-i haktır Mustafâ mahbûb-i dergâh-ı Hüdâ

Makâmı

Eser Hicâz makâmında bestelenmiştir: "Hicaz makamı, mülayimdir. Seslerinin isimleri pestten tize doğru, düğâh, dik kürdî, nim hicaz, neva, hüseynî, evic, gerdaniye, muhayyerdir; ... Hicaz makamının dizisi, pest tarafta bir hicaz beşlisine tiz tarafta bir uşşak dörtlüsünün iltihakından müşkkeldir. Makam sâit ve nazil olarak karışık bir halde kullanılmıştır. Güçlü beşinci derece olan (hüseynî - mi) nağmesidir. Onda yeden sesi ile durak nağmesi aralığı bir taninîdir. Makam bazan duraktan ve bazan güçlüden başlar. Duraktan başladığına göre hicaz beşlisinde seyrederek ya durakta ve yahut güçlüde asma kalır ve sonra uşşak dörtlüsünde de gezinerek hicaz beşlisile karargâhda durur."

Usûlü

Bu eser Evsat usûlünün birinci mertebesinde yazılmıştır.³¹

Formu

Güftenin sâhibi Ulvî olan bu beste on ölçüde ilâhî³² formunda yazılmıştır.

Seyri

Bestenin ilk ölçüsünde Düğâh'taki Hicâz dörtlüsünde seyreder ve Nevâ sesini sık sık gösterir. Devâmında Nîm Zirgüle perdesine düşer ve Zirgüleli Hicâz makâmına kısa bir geçki gösterir. İkinci ölçüde Hüseynî perdesinde asma kalır ve üzerinde Kürdî çeşnisi ardından Acem yedenli Eviç sesini vurgular ve Segâh sesleri anımsatır. Bundan vazgeçer ve Nevâ'da Rast gösterir. Dördüncü ölçüde farklı olarak Irak'a Uşşâk'lı, ardından Yegâh'a simetrik (nazarî) Rast beşlisi ile düşer. Sonra Muhayyer sesine kadar

31 Evsat usûlünün açıklaması için bkz. s. 16.

32 İlâhî formunun açıklaması için bkz. s. 22.

yükselir ve Nevâ'da Rast ile Dügâh'ta Hicâz seslerinde seyreder. Altıncı ölçüde Nevâ'da Bûselik çeşnisi yapar ve ardından Muhayyer'de Tîz Bûselik ve Şehnâz perdeleri ile Şehnâz Bûselik makâmına uzun geçki yapar. Yedinci ölçüde yine Acem yedenini kullanarak Eviç'te bu sefer farklı olarak Tîz Bûselik perdesi ile Ferahnâk gösterir. Binâenaleyh Hüseyinî'de Uşşâk çeşnisi yapar ve Eviç'te kalır. Sekizinci ölçüde Hüseyinî'de Kürdî çeşnisi gösterir ve uzun süre Hüseyinî sesini güçlendirir. Dokuzuncu ölçüde Nîm Hicâz perdesi yerine Çargâh sesiyle üzerinde Çargâh çeşnisi yapar. Onuncu ölçüde Acem sesiyle birlikte Nevâ'da Bûselik seslerinde seyredip Eviç sesi ile Rast'lı Muhayyer'e kadar yükselir ardından Tîz Segâh sesiyle birlikte Eviç perdesinde Acem yedenli Segâh gösterir; bundan sonra senyöye gider. Üçüncü ve dördüncü ölçülerin nağmelerini tekrâr icrâ ettikten sonra dördüncü ölçüde Dügâh'ta tam Hicâz'lı karâra varır.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Açık heceler için bazen 4/8'lik, (bkz. birinci ölçüde "li" hecesi, üçüncü ölçüde "ni" hecesi, dördüncü ölçüde "yi" hecesi gibi vs.) bazen de 3/8'lik (bkz. birinci ölçüde "hı" ve "mı" heceleri, ikinci ölçüde "mu" hecesi, üçüncü ölçüde "ze" ve "ri" heceleri, beşinci ölçüde "ki" hecesi gibi vs.) birim zamânları kullanılması yanlıştır. Bazen de kapalı heceler çok kısa tutulmuştur. (bkz. birinci ölçüde "şâh" hecesi, ikinci ölçüde "hem" ve "pâ" heceleri, üçüncü ölçüde "nâ", "nû", "Rab", "Mus" heceleri gibi vs.)

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

Şâh-ı iklîm-i risâlet hem muazzam pâdişâh

Nâzenîn-i Rabb-i izzet bende-i hâss-ı ilâh

Hâk-i pâ-y-i olmayan bulmaz cenâb-ı Hakk'a râh

Ânın için halk olupdur nüh felek, şems ile mâh

Sellimû sallû alâ bedri'd-dücâ, şems-i'd-duhâ

Nûr-i haktır Mustafâ mahbûb-i dergâh-ı Hüdâ

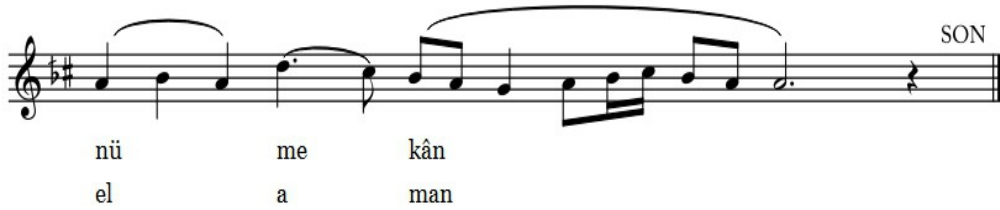
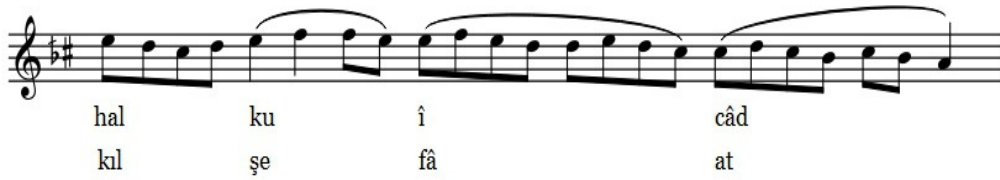
Bâzı kelimelerin vurgulu okunması gereken heceleri yarı kuvvetli veya zayıf darplara oturtmuştur: birinci ölçüdeki "şâh-ı" kelimenin "-hı" hecesi, üçüncü ölçünün "nûr-i" kelimenin "-ri" hecesi, beşinci ölçünün "hâk-i" kelimenin "-ki" hecesi, yedinci ölçünün "ânın" kelimenin "-nın" hecesi, sekizinci ölçünün "ile" kelimenin "-le" hecesi. Sekizinci ölçüdeki "fe-lek" kelimenin eser içerisindeki kullanımı ise vurgu prozodinin doğru kullanımı açısından örneklik teşkil eder.

Dügâh'tan Nevâ'ya yükselerek bir şâhın gelişini duyurur; bununla yetinmeyip onun muazzam olduğunu bildirir ve bir ses yükselerek (Hüseynî perdesi) pâdişâhlığını ilân eder. O öyle bir pâdişâhtır ki Muhayyer'e kadar yükselir, zîrâ dünyevî ünvanlardan üstün, izzetli Rabbın nâzenînidir. Hüdâ'nın katında onu bu denli yücelten ve sevdiren ilâha bende olmasıdır, bundan ötürü Yegâh'a düşer. Beşinci ölçüde "hâk" derken makâmın karâr perdesini gösterir; bu ise eserin mânâ prozodisi yönünden çok güzel ifâde edildiğini gösterir. Hakk'a râhın âni için yaratılan âlemin nûrundan geçtiğini altıncı ölçünün "râh" kelimenin ile yedinci ölçüdeki "i-çin" kelimenin Tîz Bûselik perdesine tekâbül ettiğini öğreniyoruz. Örneklerden anlaşılan söz ile müzik uyum içinde olmasıdır.

HİCÂZ HÜMÂYÛN CUMHÛR TEVŞÎH

Ey Hüdâ'nın sevgili mahbûbu

USÛL: Evsat

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Ulvî

cür mü is yân

i le ol du hâ li miz gâ

yet ya man

Ey Hüdâ'nın sevgili mahbûbu, ey fahr-i cihân
 Hep senin çün halk u icâd oldu bu kevn ü mekân
 Cürm ü isyân ile oldu hâlimiz gâyet yaman
 Ümmetine kıl şefâat yâ Muhammed el-aman

Makâmı

Eser Hümâyûn makâmında bestelenmiştir: "Hicaz makamı, hicazı hümayun, hicaz, uzzal, zirgüleli hicaz namlarında dört nevi olarak kullanılmıştır ki sırasile bildiriyoruz: Hicazı hümayun makamı gizli mütenafirdir. Onun nağmeleri pestten tize doğru düğâh, dik kürdî, nim hicaz, neva, hüseynî, acem, gerdaniye, muhayyer'dir. ... Hümayunun dizisi (...) pest tarafa bir hicaz dörtlüsüne tiz tarafta bir puselik beşlisinin katılmasından teşekkül etmiştir. Bu makam sâit, nazil müstemeldir. Güçlü nağmesi dördüncü derece olan (neva-re)dir. Onun yeden sesi, durak nağmesîle bir taninî buudüindedir. Makam, ya durak, veyahut güçlü seslerinden başlar; pest taraftaki dörtlüsünde seyredip güçlüde veya durakta muvakkat bir karar yaptıktan sonra puselik beşlisinde dahi gezinerek hicaz dörtlüsile durakta kalır."³³

Usûlü

Evsat usûlünün³⁴ ikinci mertebesindedir.

Formu

Güftenin sâhibi yine Ulvî olan eser on iki ölçü olarak cumhûr³⁵ tevşîhi formunda bestelenmiştir.

Seyri

Hüseynî civârında seyre başlayan tevşîh öncelikle Hüseynî'de Uşşâk yapar ardından Acem sesine dönerek Kürdî çeşnisi yapar. İkinci ölçüde Düğâh eksenli orta ve

33 S. Ezgi, a. g. e., c: I, s. 61.

34 Evsat usûlünün açıklaması için bkz. s. 16.

35 "(Ar. "topluluk, cemâat") Türk dinî musikisinde koro hâlinde okunacak kısımları işaret eden terim. Bazı dinî eserlerde, solo partileri "tek", koro partileri "cumhûr" olarak işaretlenir ve böyle okunur." Bkz. Yılmaz Öztuna, *Türk Müsikîsi Ansiklopedisi*, İstanbul 1974, s. 134.

pes seslerde dolaşır. Dügâh'ta Hicâz dörtlüsünde gezinirken T-S aralığı ile Irak'a düşer. Aynı ölçüde Rast sesine düşer ve hemen Hüseyinî perdesini vurgular. Dördüncü ölçüden de anlaşıldığı üzere bu eserde güçlü olarak kullanılan perde üzerinde en çok vurgu yapılan Hüseyinî perdesidir. Dördüncü ölçüde Nevâ'da Rast yapsa da eserin genelinde Hüseyinî perdesi güçlüdür; zaten "mi-re-do-re-mi" sesleri ile başlayan altıncı ölçü Hüseyinî vurgulu seyre devam ettiğini gösterir. Yedinci ölçüde Dügâh'ta Bûselik ve Irak perdesi ile Yegâh sesine inilir; Yegâh'ta Acem'li Rast dizisi oluşur. Onuncu ölçüde yine bir Bûselik çeşni gösterir ve Dügâh'ta kalır. On birinci ölçüde Rast çeşni tam olarak görülür. Bu ölçüde Nîm Hicâz sesi ön planda olmasına rağmen Tîz Çargâh ve Tîz Bûselik sesleriyle diklere yükselir. Böylece on ikinci ölçüde Muhayyer'de Bûselik yapmış olur ve Uşşâk'lı Hüseyinî perdesinde kalarak senyöye döner.

Prozodisi

Hece Prozodisi

İlk ölçüde kısa ile uzun hece birimlerinin tayin edilmediği rahatlıkla anlaşılıyor. (bkz birinci ölçüde "ey" ile "Hü" heceleri) Eser boyunca açık ile kapalı hecelerin keyfi karışık kullanıldıkları için prozodi açıdan âhenk sağlanamamıştır. Hece birimlerinin yanlış kullanımları bu örneklerden anlaşılır: ikinci ölçüde "sev" ile "gi" heceleri (ayrıca sevgi-li kelimenin tam ortasına sus işareti konması bir ayrı prozodi hatâsıdır), beşinci ölçüde "hep" ile "se" heceleri, altıncı ölçüde "hal" ile "ku", yedinci ölçüde "du" ile "kev" heceleri gibi vs.) Bizce bu eser için kısa hece birim değeri 1/4'lük, uzun hece birim değeri en az 2/4'lük olmalıdır.

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

Ey Hüdâ'nın sevgili mahbûbu, ey fahr-i cihân
 Hep senin çün halk u îcâd oldu bu kevn ü mekân
 Cürmü isyân ile oldu hâlimiz gâyet yaman
 Ümmetine kıl şefâat yâ Muhammed el-aman

Üçüncü ölçünün "-ku", dördüncü ölçünün "-du" hecesi, beşinci ölçünün "-mü", altıncı ölçünün "le" hecelerinin yarı kuvvetli zamâna tekâbül etmeleri vurgu prozodisi açısından yanlıştır, zîrâ kelimelerdeki hece vurgusu bu heceler üzerine olmalıdır. Birinci ölçüde Allah'tan bahsederken Hüseyî'den Gerdâniye'ye çıkar. Hüdâ'nın sevgilisine hitâp söz konusu olduğunda da Nevâ'dan Muhayyer'e yükselir. Günâh ile isyân suçundan hâli pek yaman, çok çetin olan kulun durumunu ifâde etmek için de "gâyet" kelimesinin "gâ-" hecesinde Çargâh'tan Tîz Çargâh'a atlar, yakarışından sonra da sesi Hüseyî'de bırakır; bu ise cihânın Fahri olan Peygamber'i anımsatır.

HİCÂZ HÜMÂYÛN İLÂHÎ

Şûride-vü şeydâ kılan

USÛL: Sofyân

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Yûnus Emre

Şû ri de vü şey dâ kı lan yâ

Hû Hû Hû Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al

lah yâ Hû Yâ rin ce mâ li dir

be ni yâ Hû Hû Hû

Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al lah yâ Hû

Â lem le re rüs vâ

kı lan yâ Hû Hû Hû

Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al

lah yâ Hû

Şûride-vü şeydâ kılan yârin cemâlidir beni
Âlemlere rüsâ kılan yârin cemâlidir beni

Aklımı başımdan alan beni sevdâlara salan
Bir mürşide bende kılan yârin cemâlidir beni

Kaddim büküp yay eylen bağrım delüp nay eyleyen
İşim gücüm vay eylen yârin cemâlidir beni

Gözlerimi giryân eden hem çiğirim pürâyân eden
Yûnus'u sergerdân eden yârin cemâlidir beni

Yirmi bir ölçülük ilâhî Hicâz Hümâyûn makâmında ve Sofyân usûlünde bestelenmiştir. Güftenin sâhibi Yûnus Emre'dir.

Makâmı

Bundan önceki eser gibi Hicâz-ı Hümâyûn makâmında bestelenmiştir.³⁶

Usûlü

Sofyân usûlünün ikinci mertebesindedir.³⁷

Formu

Güfte yazarı Yûnus Emre olan eser yirmi bir ölçüde ilâhî olarak kaleme alınmıştır.³⁸

Seyri

Ezgi Hüseyinî vurgulu seyre başlamıştır. Üçüncü ölçüde Nevâ'ya Bûselik'li düşerken hemen ardından Nevâ'da Evç perdesi ile Rast gösterir ve böylece Hicâz makâmına süreksiz geçki yapılmış olur. Dördüncü ilâ yedinci ölçüye kadar vurgu Nîm Hicâz yedenli Nevâ üzerinedir. Altıncı ve yedinci ölçülerde Nevâ'da Rast çeşnileri vardır. Sekizinci ölçüde Acem ile Evç perdeleri kullanarak (S-A13-B-T rumuzlu) Nîm Hicâz'da (bu perdeyi ölçü içerisinde kullanmasa da eserde sıkça kullandığı için hissiyât olarak vardır) Hicâz beşlisi içerisinde seyredip Muhayyer'e kadar çıkar. Dokuzuncu ölçüde Rast'lı Nevâ'ya düşer. Onuncu ölçüde Nevâ'da Bûselik çeşnisine döner ve on birinci ilâ on ikinci ölçüde Dik Kürdî perdesinde kendine has bir şekilde kalır. On

³⁶ Hicâz Hümâyûn makâmının açıklaması için bkz. s. 34.

³⁷ Sofyân usûlünün açıklaması için bkz. s. 22.

³⁸ İlâhî formunun açıklaması için bkz. s. 22.

beşinci ölçüde meyâna Muhayyer sesi ile çıkar ve çok kısa Sünbüle perdesini göstererek Muhayyer'de Hicâz seslerinde dolaşır. On altıncı ölçüde ise bu sestten vazgeçer ve Tîz Nîm Hicâz ile Tîz Bûselik sesleriyle Muhayyer'de Nîm Şehnâz yedenli Rast çeşnisi yapar. On yedinci ölçüde ise Nîm Şehnâz perdesini kullanarak Hüseyinî'de (B-A13-S rumuzlu; S-A12-S rumuzlu Hicâz dörtlüsü için Dik Acem perdesini de kullanması gerekirdi) Hicâz dörtlüsü meydana getirir. Aynı ölçüde Gerdâniye perdesine dönerek Hüseyinî'de Kürdî çeşnisi yapar. Ondokuzuncu ölçüde yine Hüseyinî'de Hicâz gösterir fakat yirminci ve yirmi birinci ölçülerde Hüseyinî eksenli çeşnilerden vazgeçip makâmın güçlüsü olan Nevâ perdesinde Rast'lı çeşniyle Nevâ'da kalır ve senyöye döner. Eser on dördüncü ölçüde Dügâh'ta Hicâz dörtlüsü ile karar kılar.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Kısa hece birim değeri ile uzun hece birim değerleri doğru tespit edilmediği için eserde prozodi hatâları mevcuttur. Açık ile kapalı heceler birbirine eşit değerde kullanıldığı gibi (bkz. birinci ölçüde "şû" ve "ri", ikinci ölçüde "vü" ve "şey", dokuzuncu ölçüde "mâ" ve "li" heceleri gibi vs.) açık hece biriminin 2/4'lük olarak da kullanıldığı yerler vardır. (bkz. üçüncü ölçüde "kı", sekizinci ölçüde "ce", onuncu ölçüde "be", on beşinci ölçüde "le", on yedinci ölçüde "kı" heceleri) Bu hatâları düzeltmek ancak kısa ile uzun hece birim değerlerini doğru tayin etmek ve uygulamakla mümkündür.

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

Şûride-**vü şeydâ kılan yârin cemâlidir beni**

Âlemlere rüsvâ kılan yârin cemâlidir beni

Verdiğimiz vurgu prozodisi örneğinde³⁹ olduğu gibi bazı bolt yazılan heceler kuvvetli darba tekâbül etmezler: ikinci ölçüde "dâ", üçüncü ölçüde "lan", sekizinci ölçüde "rin", dokuzuncu ölçüde "li", onuncu ölçüde "ni", on altıncı ölçüde "vâ", on yedinci ölçüde "lan" heceleri. Bu heceler ise usûle doğru oturtulmuştur: Allah lafzının sekizinci, on dördüncü ve yirmi birinci ölçülerdeki "-lah", sekizinci ölçüdeki "ce", on altıncı ölçüdeki "re" heceleri.

"Şûride-vü şeydâ" sözleri ile başlayan eserin Hicâz makâmı gibi hüznü bir makâmıla bestelenmiş olması başta tezat görünse de sözlerin devâmında bu sevincin ve neş'enin aynı zamanda büyük bir dert ile bağlantılı olduğunu gösterir; zîrâ "yârin cemâli" onu hem mutlu, hem de rezil durumda bırakabilir. Bu ise onu umut ve korku ile dâima "Hû, Allah, yâ Hû" demeye iter. On beşinci ve on altıncı ölçülerde "âlemlere rüsvâ" edebilen "O'na" Şehnâz-bûselik makâmıyla nidâ eder, sanki "beni herkese ayıplarımından dolayı maskara etme" dercesine. "Hû" deyip sevinir, "Hû" deyip üzülür ve son ölçüde "Hû" der, karârı O'na bırakır.

39 Bkz. s. 41 -42.

HİCÂZ HÜMÂYÛN İLÂHÎ
Şûride-vü şeydâ kılan
Vurgu Prozodisi Sofyân Örneği

USÛL: Sofyân

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Yûnus Emre

Şû ri de vü şey dâ

K NK Z K NK Z

kı lan yâ Hû Hû Hû Hû Hû yâ

K NK Z K NK Z K NK Z

Hû yâ Hû Al lah yâ Hû Yâ rin ce

K NK Z K NK Z K NK Z

mâ li dir be ni yâ

K NK Z K NK Z

Hû Hû Hû Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al

K NK Z K NK Z K NK Z

SON

lah yâ Hû Â lem le re rüs vâ

K NK Z K NK Z K NK Z

kı lan yâ Hû Hû Hû

K NK Z K NK Z

Hû Hû yâ Hû yâ Hû Al

K NK Z K NK Z

lah yâ Hû

K NK Z

Şûride-vü şeydâ kılan yârin cemâlidir beni
Âlemlere rüsvâ kılan yârin cemâlidir beni

Aklımı başımdan alan beni sevdâlara salan
Bir mürşide bende kılan yârin cemâlidir beni

Kaddim büküp yay eylen bağrım delüp nay eyleyen
İşim gücüm yay eylen yârin cemâlidir beni

Gözlerimi giryân eden hem ciğerim püryân eden
Yûnus'u sergerdân eden yârin cemâlidir beni

NEVÂ TESBÎH

Rabbüna'l-lâhü'l-lezî lâ ma'bûde illâ Hû

USÛL: Düyek

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Bilinmiyor

Rab bü nal lâ hül le zî lâ ma'

bû de il lâ hû

Hay yül kay yû mül le zî lâ mev
Yâ Hû yâ Hû yâ men hû lâ mev

cû de il lâ Hû SON
cû de il lâ Hû

Ev vel Hû â hir Hû zâ

hir Hû bâ bâ tın Hû

Rabbüna'l-lâhü'l-lezî lâ ma'bûde illâ Hû
Hayyü'l-kayyümü'l-lezî lâ mevcûde illâ Hû
Evvel Hû âhir Hû zâhir Hû bâtin Hû
Yâ Hû yâ Hû yâ men Hû lâ mevcûde illâ Hû

Makâmı

Eser Nevâ makâmındadır: "Nevâ makamı çıkıcıdır. (...) bir Uşşak dörtlüsünün tiz tarafına bir Rast beşlisi eklenmke suretiyle yapılmıştır. Dizinin aralıklara pestten tize doğru "K S T + T K S T" ve tizden peste doğru "T S K T +T S K" tertibinde sıralanmıştır. Dörtlü ile beşlinin birleştiği yerde bulunan ses (dördüncü derece) güçlü vazifesini taşır. Makamın asıl mevkii Dügâh perdesidir."⁴⁰

Usûlü

Düyek usûlünün birinci mertebesindedir: "Düyek usûlü sekiz zamanlı beş vurguludur. Türk Mûsikîsi'nin her formunda kullanılmıştır."⁴¹

Formu

Güftenin sâhibi bilinmeyen eser on sekiz ölçülük tesbîh formunda bestelenmiştir: "Câmi Mûsikîsi formlarından olan Tesbîh, kelime olarak, "Sübânellâh diyerek Cenâb-ı Hakk'ı yüceltmek, O'nu noksan sıfatlardan uzak tutmak" anlamına gelmektedir. Istılâh olarak da, "Sübânellâh lafzıyla başlayan Arapça tesbîh cümlelerinin, İlâhî formunda bestelenmesinden meydana gelmiş eserler" manasında kullanılmaktadır."⁴²

Seyri

Beste Dügâh'ta Rast beşlisi sesleriyle seyre başlayıp bunun için Nîm Hicâz perdesini kullanır. İkinci ölçüde Nevâ'da kalır. Üçüncü ölçüde Hüseyinî'de Uşşâk çeşnisi

40 Hüseyin Sâdettin Arel, Haz. Onur Akdoğu, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991, s. 51.

41 M. H. Ungay, a. g. e., s. 39.

42 Dr. Yavuz Demirtaş, "*Türk Din Mûsikîsi Formları*", Fırat Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi, 2009, s. 217.

gösterir. Dördüncü ölçüde Muhayyer'den Hüseyinî'ye Uşşâk'lı düşer. akabinde yine Muhayyer göstererek Rast'lı Nevâ'ya iner. Beşinci ölçüde yine Hüseyinî üzerinde Uşşâk'lı kalır. Altıncı ölçüde Muhayyer'den Nevâ sesine Bûselik'li düşerken Acem sesini icrâ eder ve bununla birlikte Nîm Hicâz perdesini de yarım yeden olarak kullanır. On birinci ölçüde çok kısa Hüseyinî sesini gösterir fakat bundan hemen vazgeçip on ikinci ölçüde Dügâh'taki Uşşâk seslerine döner. Meyâna on üçüncü ölçüde Evç perdesi ile Muhayyer'e çıkar ve Tîz Çargâh perdesine kadar uzanır. On altıncı ölçüye kadar Evç sesi ekseninde dolaşır. On yedinci ölçüde Nevâ'ya yine Rast'lı düşer; bu seslerde biraz dolaşarak Evç yerine Acem perdesini kullanır ve Nevâ'ya Bûselik'li düşer. Ayrıca güçlüdeki kalışı Nîm Hicâz perdesi ile pekiştirir. Senyö ile birlikte eser yedinci ölçüye döner ve gerekli nağmeleri icrâ ettikten sonra on ikinci ölçüde tam Uşşâk'lı Dügâh'ta karar eder.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Eserde çok az prozodi hatâsı mevcuttur. Bu hatâlar bazı yerlerde açık hecelerin çok fazla uzatılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kapalı heceler için uzatmalar hep doğru yapıldığı düşüncesindeyiz. Fakat üçüncü ölçünün "ma" hecesi Arapça'daki "mea'bûd" kelimesinden gelmektedir. Bu kelime ise Türkçe'ye galat olarak geçmesine rağmen esâsen sekteli okunur. Bu bir prozodi düzenlemede dikkate alınması gereken bir mevzûdur; "ma'bûd" kelimesinin sekteli okunması için "ma" ile "bûd" iki hece arasına 1/8'lik sus işâreti yerleştirerek bu hatâ giderilebilir. Bize göre bu bestede kısa hece birim değeri 1/8'lik, uzun hece birim değeri ise en az 2/8'lik olmalıdır.

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

Rabbüna'l-lâhü'l-lezî lâ ma'bûde illâ Hû

Hayyü'l-kayyümü'l-lezî lâ mevcûde illâ Hû

Evvel Hû âhir Hû zâhir Hû bâtin Hû

Yâ Hû yâ Hû yâ men Hû lâ mevcûde illâ Hû

Düyek usûlün birinci darbı yarı kuvvetli, ikinci darbı kuvvetli, üçüncü darbı yarı kuvvetli, dördüncü darbı kuvvetli, beşinci darbı ise zayıftır.⁴³ Buna göre ikinci ölçüdeki "-hü'l", sekizinci ölçüdeki "-mü'l", on üçüncü ölçüdeki "-vel", on dördüncü ölçüdeki "-hir" hecelerinin yarı kuvvetli zamâna tekâbül ederler; bu ise vurgu prozodisi açıdan yanlıştır. On yedinci ölçüdeki "-tın" hecesi ise zayıf zamâna oturtulmuştur; bu ise vurgu prozodisi açıdan daha büyük bir hatâdır.

"Rab olan Allah öyle bir ilâhtır ki O'ndan başka tapılacak yoktur" meâlince sözleriyle esere başlar. "ellezî"nin "-le" hecesinde ile "hû" sözcüğünde bir Isfahân geçkisi yapar. Üçüncü ölçüde "lâ" sözcüğünü kuvvetli zamâna oturtarak "yoktur" anlamını güçlendirmektedir. Bununla birlikte "ma'bûde" derken Muhayyer'e çıkar ve bir doruk yaratır; "ma'bûd yoktur" der. Aynı üslûbu "lâ mevcûde" dediğinde de takip eder; "mevcûd yoktur" der. Hû'dan başka mevcûd yoktur, başka ma'bûd yoktur. O öyledir ki Evvel de O'dur, Tîz Çargâh'ı eserin zirve ve son perdesi olarak gördüğümüz Âhir de O'dur. Dügâh'ta Hû, Nevâ'da Hû, Muhayyer'de de Hû, zîrâ "lâ mevcûde illâ Hû" bu eserin rûhudur.

43 İ. H. Özkan, a. g. e., s. 588.

ACEMAŞÎRÂN İLÂHÎ

Yâ İlâhî başlayalım ism-i bismillâh ile

USÛL: Sofyân

BESTE: Zekâi Dede
Güfte: Bilinmiyor

Yâ i lâ hî baş la
Sen ka bûl ey le du

ya lm İs mi bis mil
â mız Bes me le hür

lâh i le bu du
me ti ne il mi

â ya el a
ni ey le mü

ça lm is mi bis mil
yes ser yâ i lâ he'l

SON

lâh i le
â le mîn

Yâ İlâhî başlayalım ism-i bismillâh ile
Bu duâya el açalım ism-i bismillâh ile
Sen kabûl eyle duâmız besmele hürmetine
İlmîni eyle müyesser yâ İlâhe'l âlemîn

Makâmı

Sedd makâmı olan Acemaşîrân makâmında bestelenmiştir: "Çargâh dizisinin Acem Aşîrân perdesindeki inici şeddidir. (Acem Aşîrân perdesinde bir Çargâh beşlisine, Çargâh perdesinde bir Çargâh dördlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir)."⁴⁴

Usûlü

Sofyân usûlünün ikinci mertebesindedir.

Formu

Güftenin sâhibi bilinmiyen eser on altı ölçüde ilâhî formunda bestelenmiştir.⁴⁵

Seyri

Makâmın güçlüsü olan Acem sesiyle seyre başlanır ve ikinci ölçünün Nevâ sesine kadar bir Bûselik beşlisi gösterilir. Üçüncü ölçüde Çargâh sesi vurgulanır ve makâmın ana unsuru olan Çargâh beşlisinde seyredilir. Dördüncü ölçüde Dügâh perdesinde Kürdî çeşnisi sergilenir. Beşinci ölçüde aynı çeşni Muhayyer'de sunulur ve Tîz Nevâ'ya kadar yükselir. Yedinci ölçüye kadar Nevâ'daki Bûselik dizisinde seyreder ve sekizinci ölçüde Acem'i vurgulayıp onuncu ölçüye kadar Çargâh dizilerinde dolaşır. On birinci ölçüde iki ölçülük süren Sabâ geçkisi sunulur. On ikinci ölçü Çargâh sesi ile sonlandırılır ve dinleyiciyi on üçüncü ölçüdeki Çargâh'taki Bûselik çeşnisine hazırlamış olur. On dördüncü ile on beşinci ölçünün Dügâh sesine kadar Kürdî çeşnisi gösterir, ardından Acemaşîrân makâmın pest seslerine düşer ve eser Acemaşîrân sesiyle sona erer.

44 İ. H. Özkan, a. g. e., s. 203

45 İlâhî formunun açıklaması için bkz. s. 22.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Açık heceler 1/4'lük (bkz. birinci ölçüde "i" ile "ka" heceleri), 7/8'lik (bkz. üçüncü ölçüde "le" hecesi, dokuzuncu ölçüde "bu" hecesi), 1/8'lik (bkz. üçüncü ölçüde "la" ile "du" heceleri, dokuzuncu ölçüde "du" ile "mi" heceleri), 2/4'lük (bkz. dördüncü ölçüde "ya" hecesi, altıncı ölçüde "le" hecesi), 4/2'lik (bkz. sekizinci ölçüde "le" ile "ne" heceleri) ve 3/2'lik (bkz. on altıncı ölçüde "le" hecesi). Sofyân usûlün üçüncü mertebesinde bestelenmiş olan bu eserde bir çok prozodî hatâsı bulunduğundan ötürü hece prozodisine uygun yeniden düzenlemeye çalıştık. Bunun için kısa hece birim değeri 1/4'lük olarak (bkz. birinci ölçüdeki "i" hecesi örnek alınmıştır) ele alınmıştır buna mukâbil uzun hece birim değeri en az 2/4'lük olarak. Yapılan değişiklikler şunlardır: üçüncü ölçüdeki "baş" hecesi 3/4'lüğe çıkarılmış, buna karşılık "la" hecesi 1/4'lüğe indirilmiştir; dördüncü ölçüdeki "ya" hecesi 1/4'lük birim zamânına çıkarılmış buna mukâbil "lım" hecesi 2/4'lük olmuştur; yedinci ölçünün "lâh" hecesine 6/4'lük birim zamânı verilerek "i" ile "le" hecelerinin prozodî hatâları giderilmiştir; dokuzuncu ölçünün "bu" ile "du" hecelerinin her biri 1/4'lük birim zamânına indirilerek ve "â" hecenin 5/4'lük birim zamanı verilerek sözcükler daha anlaşılır bir şekilde düzenlenmişlerdir; bittabiîdir ki önceden 2/4'lük birim zamânı olarak tertîp edilen "ya" hecesi 1/4'lük olarak yazılması kaçınılmaz idi; on birinci ölçüde prozodinin oturması için "el" hecesi 1/8'lik birim zamânını doğal olarak "a" hecesine bırakmalıydı; on ikinci ölçüde "ça" hecesi 1/4'lük birim zamânı olarak alınıp "lım" hecesi 3/4'lük birim zamânı olarak yeniden düzenlendi; on üçüncü ölçünün "mi" hecesi 1/8'lik birim zamânı fazladan almalıydı; aynısı on beşinci ölçünün "i" hecesi için geçerlidir.

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

Yâ İlâhî başlayalım **ism-i bismillâh ile**

Bu duâya el açalım **ism-i bismillâh ile**

Sen kabûl eyle duâmız besmele hürmetine

İlmini eyle müyesser yâ İlâhe'l-âlemîn

Vurgulu okunması gereken hecelerin, usûlün kuvvetli zamânına tekâbül etmeyen heceler bunlardır: ikinci ölçüdeki "-hî" hecesi, dördüncü ölçüdeki "-lîm" ile "-mîz" heceleri, onuncu ölçüdeki "-ya" hecesi, on ikinci ölçüdeki "-lîm" ile "-ser" heceleri, on dördüncü ölçüdeki "-he'l" hecesi. Ancak bir çok yerde vurgu prozodisi doğru da uygulanmıştır: beşinci ölçüdeki "is-" hecesi, sekizinci ölçüdeki "-le" ile "ne" heceleri çok iyi örneklerdir, ayrıca on altıncı ölçüdeki "-le" ile "-mîn" heceleri.

"Ey benim ilâhım" Acem civârı seyre başlar. Besmele ile **ism-i bismillâh** sözcüklerini Tîz Nevâ'ya çıkararak (bkz. beşinci ölçüye) önemini bildirir. Sekizinci ölçülerdeki "-le" ile "ne" hecelerinin kuvvetli zamâna tekâbül etmeleri "**ism-i bismillâh ile**" duâya el açmanın önemini vurgular, duânın kabûlü yine "**ism-i bismillâh hürmetine**" olacağını söyler. On birinci ile on ikinci ölçülerdeki Sabâ geçkisi Allah'a duâ ederken inanan kulların samîmi, takvâlî, sakınarak, yani ancak bir kula yaraşırmasına duâ etmesini öğütler. Birinci ölçüde "Yâ ilâhî" diyerek Acem'de esere başlarken, on altıncı ölçüde de "ilâhe'l-âlemîn" diyerek Acemaşîrân'da son bulması da ilgimizi çekmiştir; herşey O'nunla başlar, O'nunla biter dercesine.

ACEMAŞÎRÂN ÎLÂHÎ

Yâ Îlâhî başlayalım ism-i bismillâh ile

USÛL: Sofyân

BESTE: Zekâi Dede
Güfte: Bilinmiyor

Yâ i lâ hî baş la ya lım

İs mi bis mil lâh

i le bu du â

ya el a

ça lım is mi bis mil

SON

lâh i le

Prozodi Düzenlemesi: Aytaç Erçalık

Yâ Îlâhî başlayalım ism-i bismillâh ile
Bu duâya el açalım ism-i bismillâh ile

FERAHNÂK İLÂHÎ

Bu benim maksûdum âlemde değildir

USÛL: Düyek

BESTE: Zekâi Dede
Güfte: Hüdâi

Be nim mak sû dum â
Hü dâ i sen e ğer

4 lem de de ğil dir lâ
id râk e der sen fâ

7 kin il lâ Hû bu be
ni dün yâ yı bu sö

10 nim der di me der mân
zün sır nı na kim se

13 de ğil dir lâ kin il lâ Hû
e riş mez lâ kin il lâ Hû

17 A man Al la hım

20 me ded sul tâ

23 nm bu be nim der
bu sö zün sır

27

di me der man de ğil
ri na kim se e riş

30

dir lâ kin il lâ Hû
mez lâ kin il lâ Hû

SON

Benim maksûdum âlemde deĝildir lâkin illâ Hû
 Bu benim derdime dermân deĝildir lâkin illâ Hû
 Aman Allah'ım, meded sultânım
 Bu benim derdime dermân deĝildir lâkin illâ Hû

Hüdâi sen eĝer idrâk edersen fânî dünyâyı
 Bu sözün sırrına kimse erişmez lâkin illâ Hû
 Aman Allah'ım meded sultânım
 Bu sözün sırrına kimse erişmez lâkin illâ Hû

Makâmı

Mürekkep bir makâm olan Ferahnâk makâmındadır: "Nevâ'da Rast beşlisinin, Nîm Hicaz'da Hicaz dörtlüsünün, Segâh'da Ferahnâk beşlisinin, Dügâh'da Râst beşlisinin, Irak'ta (yerinde) Ferahnâk beşlisinin birbirine eklenmesinden meydana gelmiştir. Makâmın seyri sırasına Ferahnâk beşlileri zaman zaman Eksik Ferahnâk beşlisi olarak da kullanılmıştır."⁴⁶

Usûlü

Eser Düyek usûlünün birinci mertebesinde bestelenmiştir.⁴⁷

Formu

Güftenin sâhibi Hüdâî olan otuz iki ölçülük ilâhî formundadır.⁴⁸

Seyri

Makâmın güçlüsü Nevâ perdesi olmasına rağmen eser Eviç perdesi civârında seyre başlamış ve eser boyunca Eviç perdesi birinci derece güçlü olarak kullanılmıştır. İkinci ölçüdeki Eviç üzerindeki Segâh çeşnisi bunu destekliyor mahiyette. Üçüncü ölçüde makâmı oluşturan dizilerden Nevâ'da Rast çeşnisi kullanılmıştır. Dördüncü ölçüde yine Rast çeşnisi kullanılmış fakat bu sefer Gerdâniye'de bir Rast dörtlüsü ile kalınmıştır. Beşinci ve altıncı ölçülerde kanaâtimizce Eviç'te eksik Ferahnâk seslerinde seyrederek ve yedinci ölçüde Muhayyer ile Hüseyinî arasında gezinip kısa bir Hüseyinî çeşnisi göstermekte. Sekizinci ölçüde ise bu çeşniden hemen vazgeçip Eviç'te Acem yedenli Segâh'lı kalış sergiler. Dokuzuncu ölçüde Nîm Hicâz perdesini kullanarak

46 İ. H. Özkan, a. g. e., s. 477.

47 Düyek usûlün açıklaması için bkz. s. 12.

48 İlâhî formunun açıklaması için bkz. s. 22.

Dügâh'ta Rast çeşnisinde gezinir ve hemen ardından bu perdeden vazgeçip Çargâh perdesine döner. Böylece onuncu ölçünün ikinci kısmında ve on birinci ölçüde Dügâh'ta Bûselik çeşnisi elde etmiş olur. On beşinci ölçüde Rast'lı pestlere iner fakat bu kararından hemen döner ve Irak'ta Hüseyînâşîrân yedenli Segâh çeşnisi yapar. Diğer ölçülerde hep melodi tekrârları olmasına rağmen yirmi ikinci ölçüde kullandığı çeşni dikkate şâyândır. Zannımızca Hüseyînî perdesi üzerinde Nîm Hisâr yedenli (veya Nîm Şûrî) Nişâbûr'lu çeşni yapılmıştır. Burda bir Uşşâk çeşnisi yaptığı pek görünmemektedir zîrâ yeden sesi bunu olası göstermiyor. Bunu nazar-ı dikkate alarak fikrimiz Hüseyînî üzerinde Nişâbûr'lu kalış sergilediği yönündedir. Ayrıca Nîm Hicâz'da Müsteâr çeşnisi yaptığını da sanmıyoruz zîrâ vurgu Hüseyînî perdesi üzerine yapılmıştır, dolayısıyla çeşni Hüseyînî perdesi üzerine yapılmış olmalıdır. Eser otuz ikinci perdede Irak'ta Segâh'lı kalır.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Kısa ve uzun hece birimleri sistemli kullanılmadığı için prozodi hatâları oluşmuştur. Bu bestenin kısa hece birimi 1/8'lik veya 2/8'lik olarak kullanılması gerekirken açık heceler bazen 3/8'lik (bkz. birinci ölçüde "be" hecesi veya on birinci ölçüde "di" hecesi), bazen 4/8'lik olarak (bkz. dördüncü ölçüde "de" hecesi veya dokuzuncu ölçüde "bu" hecesi) kullanılmış olması yanlıştır. Uzun heceler resmin tamamına bakıldığında genel olarak doğru kullanılmış fakat açık heceler birim değerleri ile kıyaslandığında hatâlar söz konusudur. Bu eseri prozodi açıdan düzeltmek kolay görünmemekte zîrâ bazı ölçülerde (bkz. ikinci ölçüde "mak" ve "i" heceleri, üçüncü ölçüde "dum" ve "e" heceleri, " on ikinci ölçüde "mân" ve "se" heceleri) kapalı

ve açık heceler birbiriyle çakışıyor.

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

Benim maksûdum âlemde değildir **lâkin illâ Hû**

Bu benim derdime dermân değildir **lâkin illâ Hû**

Aman Allah'im, meded sultânım

Bu benim derdime dermân değildir **lâkin illâ Hû**

Hüdâi sen eğer idrâk edersen fânî dünyâyı

Bu sözün sırrına kimse erişmez **lâkin illâ Hû**

Aman Allah'im meded sultânım

Bu sözün sırrına kimse erişmez **lâkin illâ Hû**

Eser boyunca vurgulu heceler kuvvetli darplara tekâbül etmiştir, hattâ bu yerlerde heceler konuşulduğu gibi usûle oturulmuştur: dokuzuncu ve onuncu ölçüler arasındaki "be-nim" ile "sö-zün" kelimeleri; görülebildiği üzere zayıf ve kuvvetli darplara tekâbül ederler, tıpkı konuşulduğu gibi bestelenmiştir. On beşinci ile on altıncı ölçüler arasındaki "il-lâ" kelimesi de kuvvetli darba tekâbül ettiği için vurgunu "il-" hecesinde olduğu hissediliyor; "-lâ" hecesi ise yarı kuvvetli zamâna oturtularak - tıpkı konuşma prozodisinde olduğu gibi - kuvvetli vurgunun azaldığını gösteriyor.

Birinci ölçüde "benim" derken "-nim" hecesinde Muhayyer'e yükselir ve istediği tek şeyin, "o şey" olduğunu hissettirir. İstenilen şey ise bu dünyâda olmadığı için Evç'te Segâh göstererek üzüntüsünü dile getirir. Tek istediği şey de "Hû"dur, bunu da "lâkin"

kelimenin "lâ-" hecesini Tîz Çargâh ile terennüm eder. Durdine dermânı bu dünyâda bulamayan Hüdâî Bûselik sesleri ile sahte bir sevinç gösterir, zîrâ on altıncı ölçüde "lâkin illâ Hû" derken Segâh sesleri ile melankolik bir tavır takınır. On yedinci ölçüden itibaren Allah'tan yalvararak "aman, Allah'ım! meded, sultânım!" der ve "meded" sözcüğünün "-ded" hecesinde yardım için âdeta yakarır. Yirmi ikinci ölçüde meded dilediği sultân ise "re diyez" ile pek bağışlayan, pek zarif olduğunu gösterir; "-nım" hecesinde ise Bûselik icrâ ederek, mutluluğun ancak "sultânın" meded eylemesi ile elde edilebildiğine işâret edilir. Mânâ prozodisi yönünden dikkate şâyân bir husus da "Hû" sözcüğünün Eviç ve oktav pesi olan Irak perdesi ile bütünleşmiş olmasıdır.

HÜZZÂM İLÂHÎ

İlâhe'l-âlemînsin Rabb-i âlâ

USÛL: Düyek

BESTE: Zekâi Dede
GÜFTE: Bilinmiyor

İ lâ hel â

le mîn sin Rab

bi a lâ Rab bi a lâ

Ze kâ hay râ
Ce mîl sen sin

ni sun un dur
ce lîl sen sin

se râ pâ se râ pâ
Hü dâ ya Hü dâ ya

SON

Ci hân nû ri le ol muş Tû

11 ri Sî nâ Tû ri Sî nâ

13 bu gün mü Rab

14 be nâ yev mi

15 te cel lâ te cel lâ

Îlâhe'l-âlemînsin Rabb-i alâ
 Zekâ hayrân-ı sun'undur serâpâ serâpâ
 Cemîl sensin celîl sensin Hüdâ'ya Hüdâ'ya
 Cihân nûr ile olmuş Tûr-i Sînâ Tûr-i Sînâ
 Bugün mü Rabbenâ yevm-i tecellâ tecellâ

Habîb-i Hak'sın ey nûr-i mücessem
 Hüdâ-yı lemyezel Rabb-i muazzam
 Sem'i etmiş o nâm ile mükerrem
 Hayât-ı âlem oldun ey müfahham
 Feminke'l-avn-i fi yevmi't-tehâşâ

On altı ölçülük ilâhî Hüzûâm makâmında ve Düyek usûlünde bestelenmiştir. Güftenin sâhibi bilinmiyor.

Makâmı

Bir başka mürekkep makâmlardan sayılan Hüzûâm makâmındadır: "Hüzûâm makamı dizisi, günümüze kadar "yerinde Hüzûâm beşisine Eviç'de Hicaz dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir."⁴⁹

Usûlü

Düyek usûlünün birinci mertebesindedir.⁵⁰

Formu

Güftenin sâhibi bilinmeyen eser on altı ölçüde ilâhî formundadır.⁵¹

Seyri

Eser sekizinci ölçüye kadar hep Hüzûâm makâmının Segâh'ta Hüzûâm seslerinde dolaşmasına rağmen birbiriyle âhenkli nağmelerle doldurulmuştur. Kademe kademe iniş ve çıkışlarla yaratılan hareketlilik eserin sırf bir çeşnide seyretmesine rağmen yeknesaklıktan kurtarmakta olduğunu düşünüyoruz. Dokuzuncu ölçüde bize göre Hüseyin'de bir Nişâbûr ve Nevâ perdesine düşerken Rast çeşnileridir; vurgu ise Gerdâniye'ye yapılır. Gerdâniye'de yapılan çeşni yine Rast'lıdır ve Tîz Çargâh'a kadar yükselmektedir. Burada Gerdâniye makâmın tîz bölgelerine bir geçki söz konusudur. Bu geçki ise on üçüncü ölçüye kadar devâm etmekte fakat on dördüncü ölçüden sonra

49 İsmâil Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984, s. 288.

50 Düyek usûlün açıklaması için bkz. s. 12.

51 İlâhî formunun açıklaması için bkz. s. 22.

makâmın ana seslerine dönmektedir. On dördüncü ölçüyle beraber sonraki ölçülerde nağme tekrarı olduğundan dolayı açıklamaya gerek duymadık. Eser senyö ile birlikte nakarat bölümüne döner ve Segâh perdesinde karar kılar.

Prozodisi

Hece Prozodisi

Kısa ve uzun hece birim değerleri tayin edilmemiştir ve hatâlara yol açmıştır. Öncelikle açık ve kapalı hece birim değerlerine aynı değer verildiği yerler olduğu gibi (bkz. birinci ölçüde "i" ile "lâ", ikinci ölçüde "le" ile "mîn", üçüncü ölçüde "bi" ile "â", dördüncü ölçüde "bi" ile "â", beşinci ölçüde "ze" ile "kâ" (veya "ce" ile "mîl"), altıncı ölçüde "nı" ile "sun", yedinci ve sekizinci ölçüde "se" ile "râ", dokuzuncu ölçüde "ci" ile "hân", onuncu ölçüde "le" ile "muş" heceleri gibi vs.) açık hecelere daha fazla birim değeri verildiği yerler de olmuştur (bkz. dokuzuncu ölçüde "ri"). Ayrıca kapalı heceler de sırf 1/8'lik birim zamânına sahip olduğu yerler de mevcuttur (bkz. ikinci ölçüde "mîn", altıncı ölçüde "sun", aynı ölçüde "un" heceleri gibi vs.) Bize göre Düyek usûlünde bestelenmiş eserin kısa hece birim değeri 1/8'lik, uzun hece birim değeri ise en az 2/8'lik olmalıydı.

Vurgu ve Mânâ Prozodisi

İlâhe'l-âlemînsin **Rabb-i alâ**

Zekâ hayrân-ı sun'**undur serâpâ serâpâ**

Cemîl sensin celîl sensin Hüdâ'ya Hüdâ'ya

Cihân nûr ile olmuş tûr-i sînâ tûr-i sînâ

Bugün mü Rabbenâ yevm-i tecellâ tecellâ

Habîb-i Hak'sın ey nûr-i mücessem

Hüdâ-yı lemyezel Rabb-i muazzam

Sem'i etmiş o nâm ile mükerrerem

Hayât-ı âlem oldun ey müfahham

Feminke'l-avn-i fî yevmi't-tehâşâ

Bu heceler kuvvetli darplara oturtulmadığı için kelimedeki vurgu gerçekleşmemiştir: ikinci ölçüdeki "-mîn-", üçüncü ölçüde "-bi", dördüncü ölçüde "-bi", beşinci ölçüde "-kâ" ile "-mil", altıncı ölçüde "-lîl", dokuzuncu ölçüde "-hân", on birinci ölçüde "-ri", on ikinci ölçüde "-ri", on üçüncü ölçüde "-gün", on dördüncü ölçüde "-nâ" heceleri.

Bu eser mânâ prozodisi açısından elverişli değildir. Bu konu ile ilgili ancak üçüncü ölçüdeki "alâ" sözcüğünün kullanımı göze çarpmıştır; bu kelimenin "-lâ" hecesi kuvvetli darba oturtularak doğru kullanılmış hem de kademe kademe Nevâ'dan yükselerek "rütbece yükseklik, büyüklük"⁵² anlamını taşıyan "alâ" kelimenin anlamına göre çıkıcı bir melodi seyri izlemiştir; "alâ" sözcüğü ise Muhayyer perdesinde "Rab" ile bütünleşmiştir.

⁵² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik LÜGAT*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s. 25.

SONUÇ

Zekâi Dede Türk Müziği târihinde üstâd veya hoca olarak bilinen nadîde müzisyen ve bestekârlardan biridir. Bu şahsın ortaya koyduğu eserler her Türk Müziği talebesi için mühim bir kaynaktır. Bu çalışmada Hoca'nın on eserini yeniden notaya almakla yetinmedik, ayrıca her bestenin seyrini bilgimiz nisbetince açıkladık ve yorumladık. Sonra usûl ile prozodi yönünden değerlendirdik, doğru ile hatâlı olanlarını belirttik ve yer yer örnek çözümler sunduk. Güfte ile makâm seçimi, makâm içerisindeki çeşniler ve geçkiler çok lezzetli olup öğrencilere çok önemli kaynak niteliğindedir. Usûl seçimi bâzen prozodi yönünden yanlış olmuştur. Eserlerin çoğunda prozodi yönünü ele aldığımızda birbirini tutmayan heceler kaosuyla karşı karşıya kaldık.

Bestekâr hece ve vurgu prozodisini her eserde uyguluyamamış olsa da mânâ prozodisi yönünden çok güçlü eserler meydana getirmiştir. Özellikle vurgu prozodideki hatâların hece ile nağme uyumu çerçevesinde çözümlendiği dikkatimizi çekti. Eserler Dede'nin vefâtından sonra öğrencileri tarafından notaya alındığı için prozodideki hatâları üstâda mâl etmek yanlıştır. Bestelediği güfteler derin mânâlara sahiptir ve bu mânâlara göre yer yer etkileyici geçkiler ve çeşniler söz konusudur. Çok hareketli ve kıvrak nağmelerden kaçınmış ve Dînî Mûsikî'nin rûhunu vermiştir. Çeşitli makâmlarda eserler vücûda getirmiş ve hiç bir ayırım yapmamıştır. Fakat en çok Uşşâk ve Rast makâmlarında besteleri olmuştur.

Bir insanı eserleri vâsıtasıyla tanıyabileceğimizi çalışmamızın başında da ifâde

etmiştik. Dînî mûsikî alanında verdiği besteler sadece klasik mûsikîmize zenginlik katmamıştır, gönül dünyâmızı da genişletmiş ve ferahlatmıştır. Öğrencileri onu dünyâya fazîletli, alçakgönüllü velhâsıl ahlâklı biri olarak tanıttılar. Zekâi Dede bir bestekâr olmakla birlikte inanan bir insandır. Tüm eserlerine baktığımızda şöyle bir İslâm tasavvuru oluşturdu bizde: "Sübhâne'l-melikü'l-mevlâ", o ki "şerleri hayreyler, zannetme ki gayreler", bunun için "ey âşık-ı sâdıklar" deyin "şevk ile lâ ilâhe illallah". O'nun peygamberi "Hüdâ'nın sevgili mahbûbu"dur, Hüdâ'nın "lutf u ihsânını isteyen, Mevlîd-i pâki Rasûlullah'a gel"sin. Tez çalışmamızın konusu olan ve hâlâ unutulmayan büyük sanatçı Zekâi Dede'ye Allah'tan rahmet diliyoruz.

EKLER

Y. Öztuna'nın Dînî Eserler Listesi:

No.	Adı	Güfte Yazarı	Makâmı	Usûlü	Formu
1			Sûz-i Dil		Mevlevî Âyin
2			Mâye		Mevlevî Âyin
3			İsfahân		Mevlevî Âyin
4			Sûznâk		Mevlevî Âyin
5			Sabâ-Zemzeme		Mevlevî Âyin
6	Mevsim-i mâtemi gör, dîde-i devrân ağlar	Sâdık	Pençgâh	Evsat	Mersiyye
7	Sübhânü'l-Meliki'l-Mevlâ	Arabca	Evç	Muhammes	Tesbîh
8	Yâ Allah, yâ Rahmân, yâ Alîm, yâ Allâm	Arabca	Sabâ	Muhammes	Tesbîh
9	Bir mu'azzam pâdşehsin ki kulundur cümle cümle şâh	Selâmî	Şevk-u Tarab	Evsat	Tevşîh
10	Lutfeyleyip bir kez nazar eylerse ger sultânımız	Hüdâyî	Acemaşîrân	Serbest	Durak
11	Dil hânesi mir'ât-ı Hak	Nasûhî	Hümâyûn	Serbest	Durak
12	Hazret-i Hakk'ın habîbi, sevgili bir tanesi	Sezâyî	Muhayyer	Serbest	Durak
13	Senin vasfin leb-i takrîre gelmez yâ Rasûlallah	Salâhî	Uşşâk	Serbest	Durak
14	Ve fî kâmeti'l-eşyâ		Hicâz	Düyek	Şuğul
15	Sâdâtiyen Nakşiiyye		Hicâz	Düyek	Şuğul

16	Ta'aşaktü bi-envâri cemâlek	Kâmil	Hicâz	Düyek	Şuğul
17	Yâ amâne'l-hâifînâ		Hicâz	Düyek	Şuğul
18	Şeribtü bi-ke'si'l-ünsi	Ahmed Bedevî	Hicâz	Düyek	Şuğul
19	Ente nüshatü'l-ekvân		Hicâz	Düyek	Şuğul
20	Salli ve sellim		Hicâz	Düyek	Şuğul
21	Aynî nazarat		Sabâ Hezec	Düyek	Şuğul
22	Yâ vâsi'al-cûdi'l-atâ	Ali Aşkî	Sabâ	Düyek	Şuğul
23	El-hubbü min sâfi'n-niyye		Sabâ	Düyek	Şuğul
24	Nedâme'l-hubbi		Sabâ	Düyek	Şuğul
25	Lekad bede'tü		Sabâ	Düyek	Şuğul
26	În nilte yâ rîha's-sabâ		Rast	Düyek	Şuğul
27	Yâ Seyyide's-sâdât		Segâh	Düyek	Şuğul
28	İsma' vücûdi		Segâh	Düyek	Şuğul
29	Ayni nazeret		Segâh	Düyek	Şuğul
30	Muhammed eşrefü'l-Arabî ve'l-Acem		Segâh	Düyek	Şuğul
31	Kaf alâ		Segâh	Düyek	Şuğul
32	Za'met min		Segâh	Düyek	Şuğul
33	El-hamdü'lillâhi'l-lezî	Mevlânâ	Rast	Düyek	Şuğul
34	Mu'allâ gavsî Sübhânî	Bahâeddin	Rast	Düyek	Şuğul
35	În nilte		Rast	Düyek	Şuğul
36	Yâ râhilîn		Rast	Düyek	Şuğul
37	Yâ men latîfü lem-yezel		Rast	Düyek	Şuğul
38	Li-lâ mâmi'l-Hakkı nûrûn	Şeyh Seyyid Efendi	Sûznâk	Evsat	Şuğul
39	Akbele'l-bedrü aleynâ		Sûznâk	Düyek	Şuğul
40	În şî'te men bâde'z-zalâletü		Sûznâk	Düyek	Şuğul
41	Es-subhu bedâ men tal'atihu	Muhammed Haneffî	Evç	Düyek	Şuğul
42	Kad alâ mecdî		Evç	Düyek	Şuğul
43	El-habîbü lemâ		Şehnâz	Düyek	Şuğul
44	E gayrû âfâkı's-semâ		Şehnâz	Düyek	Şuğul
45	Şefî'u'l-halki fi'l-mahşer		Uşşâk	Hafif	Şuğul

46	Hayretu'l-lâhi mine'l-halk		Uşşâk	Düyek	Şuğul
47	Teyakkuzû, teyakkuzû yâ niyâmu	Bilâl-i Habeşî	Acem	Düyek	Şuğul
48	Yâ sürûrî, yâ minyetî ve amâdî		Arazbâr	Düyek	Şuğul
49	Şebîhüke'l-bedr	Hassan	Bayâti	Düyek	Şuğul
50	Îlâhî ente zû-fazlin		Muhayyer	Düyek	Şuğul
51	Rabbünallahü'l-lezî lâ ma'bûd		Nevâ	Çenber	Şuğul
52	Geldin geri gider misin		Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
53	Sehv ile olduysa günâh	Hüdâyî	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
54	Durman yanalım âteş-i aşka	Hayâlî	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
55	Ey Allah'ım sen var iken	Yûnus	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
56	Durmaz yanar vücûdum	Yûnus	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
57	Kerîm Allah, Rahmân		Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
58	Yâ Îlâhî başlıyalım ism-i Bismillâh ile		Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
59	Var mıdır bu âlemde bu candan lezîz	Hakkî	Acemaşîrân	Devr-i Revân	Îlâhî
60	Hamd ü minnetle sana ey Hâlik-i Müste'ân		Acemaşîrân	Devr-i Revân	Îlâhî
61	Beni gamdan halâs eyle	Hakkî	Acemaşîrân	Evsat	Îlâhî
62	Ey Hudâ'dan lutf-u ihsân isteyen	Vâlî	Uşşâk	Düyek	Îlâhî
63	Biz hatm-i hâce ederiz	Şeyh Kâmil	Uşşâk	Düyek	Îlâhî
64	Hak şerleri hayreyleyler	Hakkî	Uşşâk	Düyek	Îlâhî
65	Gelin diyelim şevk ile	Hüdâyî	Uşşâk	Düyek	Îlâhî
66	Kuldan sana lâyük n'ola		Uşşâk	Düyek	Îlâhî
67	Şehinşâh-î cihân-bân-î risâlet, şâh-i zî-unvân		Uşşâk	Düyek	Îlâhî
68	Nefs-i Şeytân'a uyup, eyledik bî-had günâh		Uşşâk	Sofyân	Îlâhî
69	Şûride vü şeydâ kılan	Yûnus	Hicâz	Düyek	Îlâhî
70	Cenâb-ı pâkine lâyük amel yok	Hüdâyî	Hicâz	Düyek	Îlâhî
71	Yâ vasiyü'l-mağfiret	Hakkî	Hicâz	Düyek	Îlâhî

72	Yâ Seyyidi işfâ lenâ	Fevzî	Hicâz	Düyek	İlâhî
73	Ey Hudâ'nın sevgili mahbûbu, ey fahr-i cihân	Ulvî	Hicâz	Düyek	İlâhî
74	Ey Hudâ'nın sevgili mahbûbu, ey fahr-i cihân	Ulvî	Hicâz	Evsat	İlâhî
75	Şâh-i iklîm-i risâlet, hem mu'azzam pâdişâh	Ulvî	Hicâz	Evsat	İlâhî
76	Ey âşık, uyan zikredelim vakt-i seher bu	Şeyh Kâmil	Sûznâk	Düyek	İlâhî
77	Ey tâlib-i dünyâ olan		Sûznâk	Düyek	İlâhî
78	Mülk-i cihân sultânı		Sûznâk	Düyek	İlâhî
79	Ümmet-i merhûmeye bir aman geldi Üveys	Kuddûsî	Sûznâk	Düyek	İlâhî
80	Yâ Rasûlallah şefâat eyle Allah aşkına		Sûznâk	Düyek	İlâhî
81	Yâ Habîballah medet eyle, mürüvvet kânısın	Hakkî	Sûznâk	Evsat	İlâhî
82	Sâlike olmaz ayân	Hakkî	Sûznâk	Sofyân	İlâhî
83	Ey kerem Allah, ey ganî sultân	Niyâzî	Ferahnâk	Düyek	İlâhî
84	Benim maksûdum âlemde değildir, lâkin illâ Hû	Hüdâyî	Ferahnâk	Düyek	İlâhî
85	Şûride vü şeydâ kılan	Yûnus	Ferahnâk	Düyek	İlâhî
86	Derd-i Hakk'a tâlib ol, "dermâna erem" dersin	Niyâzî	Ferahnâk	Hafîf	İlâhî
87	Nûr-i Ahmed'dir dilâ dünyâ ve ukbâdan garaz	Hakkî	Ferahnâk	Evsat	İlâhî
88	Ol kadar mukbil-i mahbûb-i Hüdâ'sın ki seni	Şeref	Ferahnâk	Devr-i Revân	İlâhî
89	Yâ İlâhî, şâh-i kevneyn Mustafâ'nın aşkına	Şeyh Kâmil	Nevâ	Evsat	İlâhî
90	Sırr-ı tevhdin Hüdâ'ya kıl tecellîsin ayân		Nevâ	Evsat	İlâhî
91	Ey pâdişâh-ı bî-vezîr	Hüdâyî	Nevâ	Düyek	İlâhî
92	Tevbe edelim zenbimize tübtü ilâ'l-lâh	Şeyh Kâmil	Rast	Düyek	İlâhî
93	Mâil olma dünyâya çün bî-vefâdır	Hakkî	Rast	Düyek	İlâhî

94	Mâil olma dünyâya çün bî-vefâdır	Hakkî	Rast	Evsat	Îlâhî
95	Aldanma dünyâ vârina	Sâbit	Acem	Düyek	Îlâhî
96	Yine aşkın sırrı düştü serime	Yûnus	Acem	Düyek	Îlâhî
97	Ey risâlet tahtının şâh-i cihân peygamberi		Bayâti	Evsat	Îlâhî
98	Yâ Îlâhî neccinâ mimmâ nehâf		Bayâti	Düyek	Îlâhî
99	Hüsn-i zâtiye ezelden, oldu âlem mübtelâ	Hakkî	Beste- Isfahân	Evsat	Îlâhî
100	Aşkın ile âşiklar	Yûnus	Beste- Isfahân	Düyek	Îlâhî
101	Andelîb-i bağ-ı hicrân olmuşum yâ Rabbenâ	Şeyh Kâmil	Hüseynî	Evsat	Îlâhî
102	El-meded pîrim, efendim, el-meded		Hüseynî	Düyek	Îlâhî
103	Ne bahtlı ol kişiye ki okuduğu Kur'ân ola	Yûnus	Hüzzâm	Düyek	Îlâhî
104	Îlâhe'l-âlemînsin Hak Teâlâ		Hüzzâm	Düyek	Îlâhî
105	Ey olanlar tâlib-i gencîne-i esrâr-ı Hû		Mâhûr	Evsat	Îlâhî
106	Allah adı uludur	Yûnus	Mâhûr	Düyek	Îlâhî
107	Ben harâbât ehliyim, yoktur karârım tâ ebed	Hakkî	Nikrîz	Evsat	Îlâhî
108	Mestâne-i aşkam ben ayamadım	Hakkî	Nikrîz	Sofyân	Îlâhî
109	Söyle selâmım ey sabâ		Sabâ	Düyek	Îlâhî
110	Ey Allah'ım sen var iken		Sabâ	Düyek	Îlâhî
111	Zât-ı mir'ât-i Hüdâsın yâ Muhammed Mustafâ	Şeyh Kâmil	Segâh	Evsat	Îlâhî
112	Boyadı sînemi al kaana meded dîdelerin	Fehmî	Segâh	Düyek	Îlâhî
113	Gel olunmakta tilâvet âşikân	Fevzî	Sûz-i Dilâra	Evsat	Îlâhî
114	Bârekallâh dü cihânın serveri	Fevzî	Sûz-i Dilâra	Düyek	Îlâhî

S. N. Ergun'un Dînî Eserler Listesi:

No.	Adı	Güfte Yazarı	Makâmı	Usûlü	Formu
1	Teyakkazû, teyakkazû yâ neyâm	Bilâl-i Habeşî	Acem	Düyek	Îlâhî
2	Aldanma dünyâ varına	Sâbit	Acem	Düyek	Îlâhî
3	Yine aşkın sırrı düştü serime	Yûnus	Acem	Düyek	Îlâhî
4	Sehv ile olduysa günâh	Hüdâyî	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
5	Yâ Îlâhî başlayalım ism-i Bismillâh ile		Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
6	Hamd ü minnetle sana ey Hâlik-i müsteân		Acemaşîrân	Devr-i revân	Îlâhî
7	Beni gamdan halâs eyle	Hakkî	Acemaşîrân	Evsat	Îlâhî
8	Kerîm Allah Rahîm Allah		Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
9	Durman yanalım âteş-i aşka	Hayâlî	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
10	Ey Allah'ım sen var iken	Yûnus	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
11	Durmaz yanar vücûdum	Yûnus	Acemaşîrân	Düyek	Îlâhî
12	Lûtf eyleyüb bir kez nazar eylerse ger sultânımız	Hüdâyî	Acemaşîrân	Serbest	Durak
13	Var mıdır âlemde hiç bir nesne bu candan lezîz	Hakkî	Acemaşîrân	Devr-i revân	Îlâhî
14	Yâ sürûrî ve mu'n-niyetî ve imâdî		Arazbâr	Düyek	Îlâhî
15	Şebîhuke'l-bedr	Hassan	Bayâtî	Düyek	Îlâhî
16	Yâ Îlâhî neccinâ mimmâ nehâf		Bayâtî	Düyek	Îlâhî
17	Ey risâlet tahtının şâh-ı cihân peygamberi		Bayâtî	Evsat	Îlâhî
18	Aşkın ile âşıklar	Yûnus	Beste İsfahân	Düyek	
19	Hüsn-i zâtîye ezelden oldu âdem mübtelâ	Hakkî	Beste İsfahân	Evsat	Îlâhî
20	Es-subhu bedâ min	Muhammed	Eviç	Düyek	Îlâhî

	tal'atıhi	Hanefî			
21	Sübhânü'l-meliki'l-mevlâ		Eviç	Muhammes	Tesbîh
22	Kad alâ mecdî		Eviç	Düyek	Îlâhî
23	Ey Kerîm Allah ey ganî sultân	Mısrî Niyâzî	Ferahnâk	Düyek	Îlâhî
24	Derd-i Hakkâ tâlib ol dermâna irem dersen	Mısrî Niyâzî	Ferahnâk	Haffif	Îlâhî
25	Ol kadar mukbil-i mahbûb-i Hudâ'sın ki seni	Şeref	Ferahnâk	Devr-i revân	Îlâhî
26	Benim maksûdum âlemde değildir lâkin illâ Hû	Hüdâyî	Ferahnâk	Düyek	Îlâhî
27	Şûride vü şeydâ kılan	Yûnus	Ferahnâk	Düyek	Îlâhî
28	Nûr-i Ahmed'dir dilâ dünyâ vü ukbâdan garaz	Hakkî	Ferahnâk	Evsat	Îlâhî
29	Durman yanalım âteş-i aşka	Hayâlî	Gerdâniye		Îlâhî
30	Dilhânesi mir'ât-i Hak	Nasûhî	Hicâz	Serbest	Durak
31	Ve fî kâmeti'l-eşyâ		Hicâz	Düyek	Îlâhî
32	Sâdâtî'n-Nakşıyye		Hicâz	Düyek	Îlâhî
33	Teaşşaktu bi-envâri cemâlek	Kâmil	Hicâz		Îlâhî
34	Yâ âmâne'l-hâifînâ		Hicâz	Düyek	Îlâhî
35	Şeribtü bi-kes'i'l-üns	Ahmed Bedevî	Hicâz	Düyek	Îlâhî
36	Ente nüshatü'l-ekvân		Hicâz	Düyek	Îlâhî
37	Salli ve sellim		Hicâz	Düyek	Îlâhî
38	Şûride vü şeydâ kılan		Hicâz	Düyek	Îlâhî
39	Cenâb-ı pâkine lâyık amel yok	Hüdâyî	Hicâz	Düyek	Îlâhî
40	Yâ Seyyidî işfa' lenâ	Fevzî	Hicâz		Îlâhî
41	Yâ vâsi'al-mağfîret	Hakkî	Hicâz	Düyek	Îlâhî
42	Şâh-ı iklîm-i risâlet hem muazzam pâdişâh	Ulvî	Hicâz	Evsat	Îlâhî
43	Ey Hudâ'nın sevgili mahbûbu ey Fahr-i cihân	Ulvî	Hicâz	Evsat	Îlâhî
44	Şöyle sakla sırr-ı aşkı tende cânın duymasın	Hakkî	Hicâzkâr	Evsat	Îlâhî
45	Yâ Îlâhî sana geldik bizi		Hisar Püselik	Düyek	Îlâhî

	mahzûn eyleme				
46	Andelîb-i bağ-ı hicrân	Şeyh Kâmil	Hüseynî	Evsat	Îlâhî
47	El-meded pîrim efendim, el-meded		Hüseynî	Düyek	Îlâhî
48	Îlâhe'l-âlemînsin Hak Teâlâ		Hüzzâm	Düyek	Îlâhî
49	Ne bahtlû ol kişiye ki okuduğu Kur'ân ola	Yûnus	Hüzzâm	Düyek	Îlâhî
50			İsfahân		Mevlevî Âyin
51	Sakın dünyâyâ aldanma	Hüdâyî	İsfahân	Düyek	Îlâhî
52	Günâhım hadden efzûn oldu gayet yâ Rasûlallah		Kûçek	Düyek	Îlâhî
53	Allah adı uludur	Yûnus	Mâhur	Düyek	Îlâhî
54	Ey olanlar tâlib-i kenzîne- i esrâr-ı Hû		Mâhur	Evsat	Îlâhî
55			Mâye		Mevlevî Âyin
56	Hazret-i Hakk'ın habîbi sevgili bir dânesi	Sezâyî	Muhayyer	Serbest	Durak
57	Îlâhî ente zû-fazlin		Muhayyer	Düyek	Îlâhî
58	Durmaz yanar vücûdum		Muhayyer		Îlâhî
59	Âlemlerin sultânı inâyet eyle bize		Muhayyer Kürdî	Düyek	Îlâhî
60	Mücrimleriz, âsîleriz		Muhayyer Pûselik	Düyek	
61	Her sâhib-i tâc ü külâh		Müstear	Düyek	Îlâhî
62	Rabbûna'l-lâhü'l-lezi lâ ma'bûde illâ Hû		Nevâ	Çenber	Îlâhî
63	Ey pâdişâh-ı bî vezîr	Hüdâyî	Nevâ	Düyek	Îlâhî
64	Sırr-ı tevâhidin Hudâyâ kıl tecellîsin ayan		Nevâ	Evsat	Îlâhî
65	Yâ Îlâhî şâh-ı kevneyn Mustafâ'nın aşkına	Kâmil	Nevâ	Evsat	Îlâhî
66	Mestâne-i aşkım ben ayamadım	Hakkî	Nikrîz	Sofyân	Îlâhî
67	Ben harâbât ehliyim yokdur karârım tâ ebed	Hakkî	Nikrîz	Evsat	Îlâhî
68	Mevsim-i mâtemi gör	Sâdık	Pençgâh	Evsat	Mersiye

	dîde-i devran çağlar				
69	El-hamdüli'llâhi'l-lezî	Mevlânâ	Rast	Düyek	Îlâhî
70	Yâ men lâtfu lem-yezel		Rast	Düyek	Îlâhî
71	Yâ râhilîn		Rast	Düyek	Îlâhî
72	Muallâ gavs-i sübhânî	Bahâeddin	Rast	Düyek	Îlâhî
73	Tevbe edelim zenbimizetübtü ilâllah	Şeyh Kâmil	Rast	Düyek	Îlâhî
74	Mâil olma dünyâya çün bî-vefâdır, bî-vefâ	İsmâil Hakkî	Rast	Evsat	Îlâhî
75	Yâ Allâh, yâ Rahîm, yâ Alîm, yâ Allâm		Sabâ	Muhamm es	Tesbîh
76			Sabâ	Hezc	Îlâhî
77	El-hubbü min sâfi'n-niyye		Sabâ	Düyek	Îlâhî
78	Nedâme'l-hubbi		Sabâ	Düyek	Îlâhî
79	Lekad bede'tü		Sabâ	Düyek	Îlâhî
80	În nilte yâ rîha's-sabâ		Sabâ	Düyek	Îlâhî
81	Yâ vâsi'a'l-cüdi'l-atâ	Ali Aşkî	Sabâ	Düyek	Îlâhî
82	Söyle selâmım ey sabâ		Sabâ	Düyek	Îlâhî
83	Ey Allah'ım sen var iken		Sabâ	Düyek	Îlâhî
84			Sabâ Zemzeme		Mevlevî Âyin
85	Şâhid-i cilvedih-i meclis-i hâs-ı Ahadî	Sıdkî	Sabâ Zemzeme	Evsat	Îlâhî
86	Bâğ-ı maârif içreyiz		Sâzkâr	Düyek	Îlâhî
87	Muhammedün eşrâfû'l- arâb ve'l-acem		Segâh	Düyek	Îlâhî
88	Za'met min		Segâh	Düyek	Îlâhî
89	Kaf alâ		Segâh	Düyek	Îlâhî
90	Aynî nazarat		Segâh	Düyek	Îlâhî
91	İsma' vücûdi		Segâh	Düyek	Îlâhî
92	Yâ Seyyide's-sâdât		Segâh		
93	Zât-ı mir'ât-ı Hudâsın yâ Muhammed Mustafâ	Kâmil	Segâh	Evsat	Îlâhî
94	Boyadı sînemi al kana meded dîdelerin	Fehmî	Segâh	Düyek	Îlâhî
95			Sûz-i Dil		Mevlevî Âyin

96	Yüce sultânım derde dermânım	Yûnus	Sûz-i Dil	Düyek	Îlâhî
97			Sûznâk		Mevlevî Âyin
98	Akbele'l-bedrü aleynâ		Sûznâk	Düyek	Îlâhî
99	Li'l-imâmî'l-hakki kad adâ	Seyyid	Sûznâk	Nevaht	Îlâhî
100	În şî'te min ba'di'l-dalâleti tehdedî		Sûznâk	Düyek	Îlâhî
101	Yâ Habîballah meded eyle	Hakkî	Sûznâk	Evsat	Îlâhî
102	Yâ Rasûlallah şefâat eyle Allah aşkşına		Sûznâk		Îlâhî
103	Ey âşık uyan zikredelim vakt-i seher bu	Şeyh Kâmil	Sûznâk	Düyek	Îlâhî
104	Ûmmet-i merhûmeye çün bir aman geldi Üveys	Kuddûsî	Sûznâk		Îlâhî
105	Milk-i cihân sultânı Abdülkadir Geylânî		Sûznâk	Düyek	Îlâhî
106	Ey tâlib-i dünyâ olan tahsîl olan netsen gerek		Sûznâk	Düyek	Îlâhî
107	Sâlike olmaz ayan	İsmâil Hakkî	Sûznâk	Sofyân	Îlâhî
108	Gel olunmakta tilâvet âşıkân	(Edirne Müfüsü) Fevzî	Sûz-i Dil'ârâ	Evsat	Îlâhî
109	Bârekallâh dü cihânın serveri	Fevzî	Sûz-i Dil'ârâ	Düyek	Îlâhî
110	El-habîbe lemmâ heceranî		Şehnâz	Düyek	Îlâhî
111					
112	Bir muazzam pâdişahsın ki kulundur cümle şâh	Selâmî	Şevk u Tarab	Evsat	Tevşîh
113	Senin vasfin leb-i takrîre gelmez yâ Rasûlallah	Salâhî	Uşşâk	Serbest	Durak
114	Şefîu'l-halki fi'l-mahşer		Uşşâk	Hafîf	Îlâhî
115	Hıyretullâhi men li-halkin ebâ		Uşşâk	Düyek	Îlâhî
116	Şehinşâh-ı cihânbân-ı risâlet şâh-ı zî ünvân		Uşşâk	Düyek	Îlâhî
117	Biz hatm-i hâce ederiz	Şeyh Kâmil	Uşşâk	Düyek	Îlâhî
118	Kuldan sana lâyık nola		Uşşâk	Düyek	Îlâhî
119	Ey Hudâ'dan lûtf ü ihsân		Uşşâk	Düyek	Îlâhî

	isteyen				
120	Hak şerleri hayreyle	Erzurumlu İbrâhim Hakkî	Uşşâk	Düyek	İlâhî
121	Gelin diyelim şevk ile	Hüdâyî	Uşşâk	Düyek	İlâhî
122	Allah adı uludur		Uşşâk		İlâhî
123	Nefs-i şeytâna uyup eyledik bî-had günâh		Uşşâk	Sofyân	İlâhî
124	Muhibb-i çâyârım öz vücûdum sadrıdır Sıddîk		Zevk u Tarab		İlâhî

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, Bayram, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Ankara, 2010.
- İBN SÎNÂ, *Mûsikî*, çev. TURABÎ, Ahmet Hakkı, İstanbul, Litrera Yayıncılık, 2004.
- EZGİ, Suphi, *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*, İstanbul, İstanbul Konservatuarı Neşriyatından, 1935.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, Vadi Yayınları, 2017.
- DEMİRTAŞ, Yavuz, "*Türk Din Mûsikîsi Formları*", **Fırat Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi**, 2009, s. 213-227.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993
- DURSUNOĞLU, Halit, *Türkiye Türkçesinde Vurgu*, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt VII, Sayı I (2006), s. 272.
- HATİPOĞLU, Ahmet, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Türk Mûsikîsi Prozedisi*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, 1988.
- AREL, Hüseyin Sâdeddin, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri*, Haz. AKDOĞU, Onur, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1991.
- YEKTÂ, Rauf, *Esâtiz-i Elhân*, Haz. AKBAYAR, Nuri, İstanbul Pan Yayıncılık, 2000.
- KALENDER, Rûhî, "*Türk Mûsikîsi Makâmlarında Geçki*", **A.Ü.İ.F.D.**, 1989, s. 75-85.
- "*Mûsikî ve İnsan*", **A.Ü.İ.F.D.**, 1998, s. 263-272.
- KARADENİZ, Mehmet Ekrem, *Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.

ÖZCAN, Nuri, "*Zekâi Dede*", Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 2013, cilt XLIV. s. 195-196.

ÖZKAN, İsmail Hakkı, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleri*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1984.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1969.

SAY, Ahmet, *Müziğin Kitabı*, Ankara, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2002.

UNGAY, Mehmet Hurşit, *Türk Mûsikîsi'nde Usûller ve Kudüm*, Üsküdar, 1981.

TEZ ÖZETİ

Mehmet Zekâi Dede Türk Mûsikîsi Târîhi'nin müstesnâ imzâlarından biridir. Hem dînî mûsikî hem de lâ dînî mûsikî alanında besteler yapmış, aynı zamanda klâsik repertuvarın sonraki nesle aktarılmasındaki en önemli kaynak olmuştur. Türk Mûsikî'sine derin vukûfiyeti ve yetiştirdiği popüler öğrencileri ile tanınır. Bu çalışmamızda Dede'nin dînî mûsikî alanındaki on eserini inceledik ve yeniden notaya aldık; ayrıca prozodi yönünden ele aldık ve hatâları belirttik. Bununla birlikte eserlerin derin mânâlarını hangi melodik seyirler ile bütünleştirdiğini göstermeye çalıştık. Yalnız bu on eserinde ortaya koyduğu üstün müzik zekâsına şahitlik ederek akademik dünyâya sunduk.

THESIS SUMMARY

Mehmet Zekâi Dede is one of the unique names in the history of Turkish Music. He composed pieces of music with religious and non-religious content and was also the most important source in transferring classical repertoire to the next generation. He is known for his deep knowledge in Turkish Music and the popular disciples he taught. In our work we analyzed ten religious compositions of Dede and rewrote the notes; furthermore the prosody and showed the mistakes. In addition to this we tried to show how he unified the deep meaning (of the lyrics) with the melody. Merely with those ten compositions we witnessed his outstanding musical intelligence and presented it to the academic world.